

Uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole

Mišura, Valentina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:526944>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-07**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

VALENTINA MIŠURA

DIPLOMSKI RAD

ULOGA UČITELJA KAO GOVORNIKA U NASTAVI HRVATSKOG
JEZIKA U NIŽIM RAZREDIMA OSNOVNE ŠKOLE

Zagreb, srpanj 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
Čakovec

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Valentina Mišura

TEMA DIPLOMSKOG RADA: Uloga učitelja kao govornika u nastavi
Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Tamara Turza–Bogdan

Zagreb, srpanj 2020.

SADRŽAJ

ZAHVALA	5
SAŽETAK	6
SUMMARY	7
1. UVOD	8
2. GOVORNIK I GOVORNIŠTVO	9
2.1. Osobine dobrog govornika.....	9
2.2. Vrednovanje govora.....	10
2.3. Govorne vježbe	11
3. KOMUNIKACIJA	12
3.1. Što je komunikacija i vrste komunikacije.....	12
3.1.1. Verbalna komunikacija	14
3.1.2. Neverbalna komunikacija.....	14
3.2. Interpersonalna komunikacija	15
3.3. Sukobi u komunikaciji	16
4. KOMUNIKACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA	18
4.1. Učenik – govornik u razvoju.....	19
4.2. Povratna informacija u komunikaciji	20
4.3. Komunikacijska-razredna-radna klima	21
5. JAVNI GOVOR UČITELJA	23
5.1. UČITELJ – pokretač komunikacije u nastavi	23
5.1.1. Vještine jasne i uspješne komunikacije	24
5.1.2. „JA“ poruke.....	25
5.1.3. Humor	26
5.2. Neverbalna komunikacija učitelja.....	27
6. Kako unaprijediti komunikaciju u nastavi Hrvatskog jezika	31
6.1. Komunikološki podsjetnik za učitelje.....	32
6.2. Načini razvijanja govornog stvaralaštva	33
7. ZAVIČAJNI GOVOR I KOMUNIKACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA	35
7.1. Razlozi uključivanja narječja u nastavu	35
7.2. Načini uključivanja narječja u nastavu	36

7.3. Zavičajni govor na satu Hrvatskog jezika.....	37
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	41
8.1. Cilj istraživanja	41
8.2. Istraživačka pitanja.....	41
8.3. Uzorak ispitanika	42
8.4. Postupak istraživanja.....	42
8.4.1. Prikupljanje podataka.....	42
8.4.2. Analiza podataka.....	43
9. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	44
10. RASPRAVA	61
11. ZAKLJUČAK	64
12. LITERATURA.....	66
13. IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	69

ZAHVALA

Zahvaljujem svojoj mentorici izv. prof. dr. sc. Tamari Turza-Bogdan na brojnim savjetima, pruženoj pomoći i podršci te uloženom trudu prilikom izrade ovog diplomskog rada.

Najveća zahvala mojim roditeljima koji su vjerovali u mene, omogućili studiranje te pružali bezuvjetnu podršku tijekom cijelog studiranja. Također, zahvaljujem i svim prijateljima koji su bili i ostali uz mene.

Jer, bez Vas sve ovo ne bi bilo moguće ostvariti!

SAŽETAK

Ovim radom prikazat će se kakva je uloga učitelja u nastavi Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole. U radu je opisana komunikacija, vrste komunikacije, na koji način utječe na nastavu, te kako ju unaprijediti. Također, prikazan je rad suvremenog učitelja, kao pokretača komunikacije, ali i učenika kao govornika u razvoju. U radu je opisan i sukob u komunikaciji kao svakodnevna pojava koja se javlja i među djecom, navedeni su neki od razloga zbog kojih dolazi i kako učitelj treba postupiti u takvoj situaciji. Zanimao nas je i zavičajni govor u nastavi Hrvatskog jezika, razlozi zbog čega ga učitelji uvode i na koji način. Cilj provedenog istraživanja bio je uvidjeti koliko se učitelji razredne nastave smatraju dobrim govornikom, kako pokušavaju unaprijediti komunikaciju, koriste li se zavičajnim govorom na satu Hrvatskog jezika, koja vrsta komunikacije prevladava, te na koji način razvijaju govorničke vještine kod učenika. Istraživanjem smo dokazali kako učitelji razredne nastave kroz godine rada postaju bolji govornici pa tako stvaraju i bolju komunikaciju s učenicima. Iako većina učitelja pokušava unaprijediti komunikaciju koristeći se različitim nastavnim metodama i oblicima rada, i dalje prevladava oblik učitelj – učenici kao vrsta komunikacije na satu Hrvatskoga jezika. Iz čega proizlazi, ako učenik dobro ovlada materinskim jezikom, lakše će usvajati i sadržaje drugih nastavnih predmeta, ali i učenje drugih stranih jezika. Jer, svaki učitelj bi trebao biti svjestan svoje uloge pokretača komunikacije, a njegovo komunikacijsko ponašanje utječe na ponašanje učenika.

Ključne riječi: govor, učitelj, učenik, komunikacija, zavičajni govor, Hrvatski jezik

SUMMARY

This thesis clarifies teachers' role in schooling lower graders Croatian language. It also deals with communication and its types - in which ways communication affects teaching and how to improve it. In thesis there are presented teaching techniques of a contemporary teacher - an initiator of communication, as well as pupils', as a speaker in development. Furthermore, conflict in communication is discussed as an everyday phenomenon that occurs among children as well as some of the reasons why it happens and how the teacher should act in such a situation. Also, it was important for the research to mention the specifics of native language in teaching of the Croatian language, as well as the reasons why teachers introduce it and in what way. The aim of the research was to see how good primary school teachers consider themselves to be and in which way are they trying to improve a communication. Also, whether they use native language in Croatian language classes, what type of communication prevails and how they develop students; speaking skills. It is proven through research that primary school teachers are becoming better speakers through years of work and thus better communicators with students. Although most teachers try to improve communication using various teaching methods and forms of work, the teacher – students form as a type of communication in the Croatian language class still prevails. To conclude, if the student masters the native language well it will be easier for him to adopt the contents of other subjects and learn foreign languages. Every teacher should be aware of his role as an initiator of communication because good communication skills influences students' good behaviour.

Key words: speech, teacher, student, communication, native language, Croatian language

1. UVOD

Tema diplomskog rada je u Uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole. Sa sigurnošću mogu reći kako je na odabir ove teme utjecala komunikacija općenito u suvremenom svijetu. Zahvaćeni valom napretka tehnologije, ljudi sve manje komuniciraju, skloniji su nepravilnom izgovaranju glasova, koriste razne zamjene za živu riječ i zanemaruju važnost jezika. Pitamo se zašto? Zašto mladi danas sve manje komuniciraju, stvaraju neuspješnu komunikaciju i međuljudske odnose? Upravo zato što nam to nameće ubrzani način života u kojemu je sve manje mjesta za toleranciju i prihvaćanje međusobnih razlika .

Smatram kako važnu ulogu imaju učitelji, ali i mi, budući učitelji. Spremni na promjene koje će pridonositi boljoj komunikaciji i međuljudskim odnosima. Djecu treba od najranije dobi učiti kako se pravilno izražavati, biti mu primjer dobrog govornika, svjesni činjenice da svakom djetetu treba prići pojedinačno, biti upoznat s okolinom iz koje dolazi i poticati ga u njegovim ciljevima.

Jedan od naših najvećih zadataka kao budućih učitelja je taj da kod učenika pobudimo volju i želju za pravilnim izražavanjem, negujemo i poštujemo hrvatski standardni jezik, jer je on usko povezan i sa svim ostalim nastavnim predmetima na kojima čitamo, pišemo i komuniciramo.

Cilj ovog diplomskog rada je provedba istraživanja u obliku *online* ankete kako bi se utvrdili različiti načini u pristupu komunikacije s učenicima. Željeli smo saznati stav učitelja razredne nastave prema zavičajnom govoru i koriste li ga na satu Hrvatskog jezika. Osim toga, ispitat će se i usporediti mišljenja učitelja o izazovima na koje nailaze prilikom razvijanja govorničkih vještina kod učenika, kako ih razvijaju, smatraju li se dobrim govornicima i koje su osobine dobrog učitelja – govornika.

2. GOVORNIK I GOVORNIŠTVO

Govorništvo (lat. ars oratorio – govornička vještina, govorničko umijeće) – vještina koja njeguje umijeće javnoga govorenja (Šego, 2005: 246).

Prema autorici Šego ciljevi javnoga govorenja su: obavješćivanje i poučavanje, objašnjavanje i razlaganje, sporazumijevanje i solidariziranje, poticanje na dobro, ukratko – oplemljivanje međuljudskih odnosa i kvalitete života (Šego, 2005).

Ukoliko govornik želi publiku u nešto uvjeriti, i sam mora u to biti uvjeren, jer u protivnom, djelovati će neuvjerljivo. Prilikom sastavljanja govora, govornik treba voditi računa o temi i ideji koju promiče, o slušateljima i o uvjetima govorne izvedbe. Također, mora imati razvijenu svijest o potrebi neprestanog kultiviranja svoga govornog i pisanog izraza. (Šego, 2005).

2.1. Osobine dobrog govornika

Činjenica kako govoriti u javnosti nije lako, te kod mnogih budi strah i neugodu. No, svaki čovjek treba biti svjestan kako može postati dobrim govornikom ukoliko je spreman učiti i vježbati. Što bi značilo da učenje sastavljanje govora i praktična primjena govorničkoga umijeća obogaćuje naš rječnik, oslobađa nas treme, potiče nas na kreativno oblikovanje i izražavanje vlastita mišljenja i stavova te tako olakšava komuniciranje s drugima (Šego, 2005).

Prema Šego (2005) razgovorni funkcionalni stil služi za potrebe svakodnevnog sporazumijevanja, a bitna značajka toga stila su neusiljenost, spontanost, prirodnost, neslužbenost i opuštenost. Također, vrstan govornik zna dobro govoriti i pažljivo slušati, a prilikom govora cilj je pridobiti publiku i stvoriti ugodaj i estetski užitak publike. A da bi govor što impresivnije i uvjerljivije djelovao na slušatelja, tijekom misli u govoru mora biti pregledan, dokazi jasni, a zaključci logični.

Svaki govornik bi trebao biti dobro pripremljen, jer će tako imati više samopouzdanja i manja je vjerojatnost za strah i tremu pred publikom. Samo onaj govornik koji savlada strah i tremu tečnije govori, ima siguran pogled i skladne pokrete tijela. Kako bi postigao uspješan nastup, govornik treba dobro poznavati

temu, odnosno predmet o kojem govori, znati gdje započeti, a gdje završiti misao, a riječi izgovarati jasno, ugodnim i čistim glasom (Šego, 2005).

Naposljetku, dolazimo do zaključka kako govornik mora ostvarivati sklad riječi i djela, svjestan onoga što govori i neprestano proširivati svoju opću kulturu i vokabular, ali i biti dobro pripremljen za nastup.

Dobar se govornik odlikuje jasnoćom, logičnošću i poetičnošću, emocionalnošću i izražajnošću

2.2. Vrednovanje govora

Govor je prirodna sposobnost čovjeka da se sporazumijeva, da šalje i vraća misli i poruke s pomoću artikuliranih glasova koji oblikuju riječ i rečenice; fonetsko-akustička manifestacija čovjekove sposobnosti služenja jezikom; jezik u akciji (govor je individualan, svojstven pojedincu, ali ovisan o onomu što je socijalno, tj. o jeziku (Šego, 2005: 245).

Dobrim govornikom može postati samo onaj koji je dovoljno samokritičan, ali i spreman prihvatiti kritiku, koja je dobronamjerna. Prilikom vrednovanja govora potrebno je obratiti pozornost na sljedeće elemente:

- a) *sadržaj govora* (zanimljivost, informativnost, aktualnost, primjerenost trenutku)
- b) *kompozicija govora* (raspored misli u govoru: uvod, razrada, zaključak)
- c) *logičnost govora* (uzročno-posljedična povezanost misli, jasnoća, argumentacija, dokazi)
- d) *poetičnost govora* (ukrašenost govora retoričkim figurama)
- e) *glas* (artikulacija; naglasci, dužine, jačina glasa, boja glasa, visina glasa, ...)
- f) *uporaba stanki* (za predah i udah, za razmišljanje, za povećanje napetosti publike)
- g) *geste* (smisljena uporaba pokreta; usklađenost pokreta s riječima)
- h) *mimika* (pokreti lica, usklađenost s emocijama, kontakt očima s publikom)
- i) *osjećaj za vrijeme* (poštivanje dogovorenog trajanja govora)
- j) *empatija* (sposobnost razumijevanja i suosjećanja s drugima)
- k) *odjeća* (odraz osobnosti, treba se prilagoditi prigodi) (Šego, 2005: 145).

2.3. Govorne vježbe

Autorica Šego (2005) navodi kako postoje brojni uzroci nepravilnog govora, primjerice, kada govornik ostane na kraju rečenice bez daha, nečisto i nejasno artikuliranje riječi, zamuckivanje, korištenje nepravilne stanke, problem s visinom i jačinom glasa, i dr. (Šego, 2005).

Kako bi savladali pravilan govor, kako bi se izgovorne poteškoće prevladale, postoje govorne vježbe koje je potrebno svakodnevno izvoditi.

Tako autorica Šego (2005) navodi ukoliko čitač ne udahne dovoljno zraka, na kraju rečenice može ostati bez daha, a dobra vježba je udah nakon svakoga pravopisnog znaka (točka, zarez, točke sa zarezom,...). Kod nejasnog artikuliranja riječi može se otkloniti vježbama prenaplašenog otvaranja usta pri čitanju, brzalicama, čitanjem teksta s olovkom u ustima. Također, kada se riječi nejasno artikuliraju ili se izgovaraju mucavo, ne smije se na njih vraćati pokušavajući ih pravilno izgovoriti, jer se time remeti ritam govora i može ga zbuniti. Problem se javlja i kod visine i jačine glasa, kada čovjek govori brzo, katkad mu je glas mnogo viši nego obično, a to može biti posljedica nepravilnog disanja. Čitanjem uz glazbu pravilnog ritma, pljeskanjem ili kuckanjem olovkom po stolu za vrijeme govora može se ovladati prirodnim ritmom govora. Što se tiče monotonog ili previše pjevnog izgovora, može se otkloniti vježbama naizmjeničnoga govorenja iz svega glasa i šaptanja, a problem pretihoga i preglasnoga govorenja otklanja se vježbama disanja. Osim toga, jedan od načina je i da se govornika snimi na audiokasetu kako bi lakše uočio svoje mane i navike, te lakše i odlučnije počeo raditi na pravilnom izgovaranju riječi (Šego, 2005).

Ovo su samo neki od načina kako prevladati izgovorne poteškoće. Svaki govornik treba biti svjestan činjenice kako greške prilikom govora uvijek postoje, no svakodnevnom vježbom, njih će biti sve manje, pa će govornik postati sigurniji prilikom nastupa, a slušateljima će biti razumljiv sadržaj koji se prezentira.

3. KOMUNIKACIJA

3.1. Što je komunikacija i vrste komunikacije

Komunikacija (lat. riječi communicatio), što u najširem smislu jest razmjena obavijesti, proces davanja, prenošenja i primanja informacija (Solar, 2007: 195).

Komuniciranje je, za razliku od informiranja, dvosmjerni proces u kojemu je povratna informacija njegov sastavni dio. U komunikaciji je, osim razmjene misli, ideja, osjećaja, iskustva, doživljaja, važno i međusobno utjecanje. Komunikacija je mnogo više nego izmjena riječi; cjelokupno naše ponašanje prenosi neku poruku i utječe na osobu s kojom smo u odnosu (Delors i dr., 1998).

Kao što je već navedeno, komunicirati znači mnogo više od samog razgovora riječima, a to bi bila razmjena poruka, misli i sudjelovanje u osjećajima drugih. Nadalje, uz komuniciranje riječima, veliku ulogu ima i komunikacija cijelim bićem. Što bi značilo da bolje komuniciraju osobe koje se bolje poznaju, a boljom komunikacijom ostvaruju i veću mogućnost za dublje poznanstvo.

Nadalje, međusobna komunikacija se odvija između dvije ili više osoba licem u lice s mogućnošću neposredne povratne informacije. Ovisi o stupnju poznanstva i međusobnom povjerenju. Uključuje verbalno i neverbalno ponašanje, izravnu povratnu vezu te unutarnja i vanjska pravila, odvija se spontano, uvježbano i planirano. Nije statična, nego dinamična, te traži obostranu aktivnost i međusobno utjecanje. Kvaliteta uspostavljenog odnosa bitno utječe na uspješnost međusobne komunikacije. Obostrana iskrenost i uzajamno povjerenje u tome igraju važnu ulogu (Delors i dr., 1998).

Kao proces sporazumijevanja, komunikacija se koristi u mnogim znanstvenim granama u kojima se pojam komunikacije određuje u više od desetak različitih definicija. Unatoč definicijama koju je prihvatila većina znanstvenika ove discipline, u svima se komunikacija promatra kao sredstvo pomoću kojega razmjenjuju informacije i međusobno utječu na svoja mišljenja i ponašanja (Reardon, 1998).

Autorica Reardon (1998) navodi šest osnovnih značajki ljudske komunikacije, a to su:

1. *Ljudi komuniciraju iz mnoštva različitih razloga* – radi zabave, jednako tako da bismo ostavili dojam na druge, da bismo pokazali srdačnost i prijateljstvo, dobili neke informacije, te da bismo nekog u nešto uvjerali.
2. *Komuniciranje rezultira namjeravanim, ali i nenamjeranim učincima* – bez obzira na to što i kako rekli ili učinili, to ne mora biti shvaćeno onako kako je mišljeno.
3. *Komunikacija je obično obostrana* – za vrijeme govora jedne osobe, druga može pokazivati neverbalne znakove zanimanja ili nezanimanja, takvi znakovi komuniciraju bez obzira na to što riječ ima partner.
4. *Komuniciranje uključuje najmanje dvije osobe, koje jedna na drugu utječu u nejednakoj mjeri* – ljudi komuniciraju jedni s drugima, a ne jedni drugima, ona je proizvod međusobna reagiranja najmanje dviju osoba u povodu verbalnoga i neverbalnog ponašanja partnera.
5. *Komunikacija se dogodila i onda kada nije bila uspješna* – komuniciranje je ono što radimo kad drugima, verbalno ili neverbalno, iskazujemo svoje misli ili osjećaje.
6. *Komuniciranje uključuje uporabu simbola* –simboli su sadržani u riječima i u mnogim našim gestama, odnose se na misli i osjećaje (Reardon, 1998: 13-14).

Postoje brojne vrste komuniciranja, a razlikuju se po kriterijima klasificiranja i ovise o broju osoba koje komuniciraju, medijima koji pomažu u komuniciranju te brojnim drugim čimbenicima. S obzirom na broj osoba koje komuniciraju, razlikujemo interpersonalno i masovno komuniciranje. Također, razlikujemo verbalnu i neverbalnu komunikaciju, personalnu i apersonalnu, jednosmjernu i dvosmjernu, neposrednu i telekomunikacijsku, autoritarnu i demokratsku komunikaciju te brojne druge (Bognar, Matijević, 2002.).

Nadalje, u nastavku ću se nadovezati na dvije temeljne vrste komunikacije, a to su verbalna i neverbalna, koje se vode kao „dvije najvažnije vrste“ komunikacija,

jer se odvijaju unutar razreda i imaju utjecaj na razredno ozračje, tj. na komunikacijsko-razredno-radnu klimu. Dakako, tu su i ostali čimbenici koji utječu na komunikaciju, kao što su: stil rada učitelja, broj učenika, raspored sjedenja i slično. Iako se razmatraju odvojeno, važno je napomenuti kako prilikom razgovora, komunikacija se uz verbalnu paralelno odvija i neverbalna komunikacija.

3.1.1. Verbalna komunikacija

Zrilić (2010) navodi kako se verbalna komunikacija odnosi na stvarne riječi koje se koriste pri razgovoru i odnosi se na stvarne riječi. U formi jezika, verbalna komunikacija je bolja za prenošenje logičkih i apstraktnih ideja, a postiže se uporabom jezika koji je općeprihvaćen i razumljiv, razjašnjavanjem mogućih nejasnoća, nastojanjem da poruka bude kratka, jednostavna i korektna, objašnjavanjem glavnih zamisli na primjerima i usporedbama. Isto tako, treba obratiti pozornost da poruka ne bude nagomilana nepotrebnim informacijama, primjerena uzrastu osobe kojoj je poruka upućena, a ako komunikacija traje dulje vrijeme, potrebno ju je sročiti u kratke i važne dijelove kako bi ostali shvatili poruku koja je upućena.¹

3.1.2. Neverbalna komunikacija

Prema Knapp i Hall (2010) u neverbalnu komunikaciju uključen je izraz lica, oblik i građa tijela, geste, gledanje, glasovno ponašanje, položaj tijela ili pokret, te pomoću nje ljudi komuniciraju bez riječi, a služi za izražavanje emocija, pokazivanje stavova i poticanje verbalne komunikacije. (Knapp, Hall, 2010).

S obzirom na definicije, možemo zaključiti kako razlika u dvjema komunikacijama je ta što se verbalna komunikacija odnosi na živu riječ koju koristimo u razgovoru, a u neverbalnoj komunikaciji vodeću ulogu ima vizualna interakcija. Govor ispunjava ulogu prenošenja informacija, dok tijelo ispunjava ulogu prenošenja osjećaja. Prilikom neverbalne komunikacije, važno je biti svjestan govora vlastitoga tijela i poruka koje upućujemo, jer su ljudi skloni motriti cijelo tijelo kako

¹ Zrilić S. (2010). *Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu*, 231-242, <<https://hrcak.srce.hr/118096>>. Pristupljeno 1. lipnja 2020.

bi pročitali nečije raspoloženje i stavove koje se pretežito odvijaju u podsvijesti (Borg, 2009).

Naposljetku, dolazimo do zaključka kako neverbalna komunikacija otkriva puno više o pojedincu i puno je iskrenija od verbalne. *Jer, osobe često nisu svjesne kako govor tijela i ostali neverbalni signali govore puno više od verbalne, tj. govore o čemu osoba zbilja razmišlja i kako se osjeća u tome trenutku, jer često možemo potisnuti osjećaje kao što su srdžba, tuga, ljubomora i veselje. No bez obzira na to koliko smo ponekad sposobni za takvu samokontrolu, malo nas je koji bismo to mogli učiniti trajno. Često djelujemo prije nego što smo uopće imali prigodu razmisliti. Pokušamo li potisnuti neku osjećajnu reakciju, naše prave osjećaje odat će ton glasa, stav tijela ili izraz lica* (Borg, 2009: 21).

3.2. Interpersonalna komunikacija

Interpersonalna komunikacija je najrasprostranjeniji oblik društvene komunikacije, a razmjena poruka između dvije ili više osoba je njezino osnovno svojstvo. *To je suvremena znanost o razgovoru koja predstavlja teoretsku i stručnu pozadinu vještine interpersonalnog komuniciranja* (Brajša, 1994: 11). S obzirom na udaljenost, može biti licem u lice prilikom manje udaljenosti, dovikivanje kada je riječ o većoj udaljenosti i putem medija, tj. telekomunikacije ili internetskog komuniciranja.

Interpersonalno komuniciranje obično sudionicima pruža velike mogućnosti za opažanje neverbalna ponašanja, a ono je važno jer može nadopuniti, suprotstaviti, potencirati, regulirati ili poništiti verbalni sadržaj poruke. Također, verbalni dio to može učiniti i neverbalnoj poruci. Slično kao i pri verbalnom ponašanju, neverbalno može prenijeti toplinu, oduševljenje, prijateljstvo i druge osjećaje. Tako su i neverbalno i verbalno ponašanje bitni za interpersonalnu komunikaciju (Reardon, 1998).

Autorica Reardon (1998) navodi kako se interpersonalna komunikacija razvija usporedo sa sve boljim međusobnim upoznavanjem partnera. To bi značilo da komuniciranje sa strancima, bez obzira što se odvija lice u lice, manje interpersonalno od isto takvoga komuniciranja među prijateljima, jer je među njima više osobna interpersonalna komunikacija nego među strancima (Reardon, 1998).

Sljedeće značajke koje razdvajaju interpersonalnu komunikaciju od ostalih su: uključuje verbalno i neverbalno ponašanje, spontano, uvježbano i planirano ponašanje ili neku njihovu komunikaciju, nije statična, nego razvojna, uključuje povratnu vezu, interakciju, odvija se u skladu s nekim unutarnjim i vanjskim pravilima, može uključivati uvjeravanje (Reardon, 1998).

3.3. Sukobi u komunikaciji

Sukob se može definirati kao normalna pojava koja se javlja u svim međuljudskim odnosima i među ljudima svih dobnih skupina. Riječ je o univerzalnoj pojavi koja se očituje unutar samog čovjeka ili između dvoje ili više ljudi (Ajduković, Pečnik, 2002). S obzirom da je svakodnevna pojava i javlja se među ljudima svih dobnih skupina, sukob se javlja i među djecom. Sukobi mogu biti raznovrsni, a razlika je u percepciji nekog problema, interesima i ciljevima, ali i neke situacije i sl. I ono što je važno napomenuti, cjelokupnu situaciju pogoršava loša komunikacija i pravi problem ne leži u skobu kao takav način, nego način na koji mu se pristupa.

Nadalje, kao i u svemu, tako i za kvalitetno i uspješno rješavanje sukoba, potrebno je mnogo prakse, djecu treba tome naučiti kako bi stekli osnove za budućnost i socijalni razvoj. U komunikaciji odraslih osoba s djetetom treba obratiti pozornost da mu se dozvoli izražavanje osjećaja, bez negodovanja ili upadanja u riječ. Potrebno ga je saslušati, čuti ono što želi reći te svojim primjerom pokazati kako bi i sami mogli naučiti da i ono sluša. Jer, poznato je kako učenik uči po modelu učenja ponašanja učitelja.

Kao što sam navela, uz aktivno slušanje, veliku ulogu u komunikaciji ima i govorenje. Dakle, uzrok sukoba mogu biti vikanje, mumljanje ili nejasno govorenje. Djecu treba učiti govoriti jasno i glasno i pritom paziti da to glasno ne prelazi u vikanje.

Osim komunikacije i govorenja, prilikom rješavanja sukoba, opažanje također ima bitnu ulogu. Kod vježbanja opažanja, naglasak se stavlja na pravilno gledanje, promatranje stvari. To nam omogućava razvijanje vještine analiziranja razloga zbog kojih je do konflikta došlo, uzimajući u obzir i neverbalne znakove kao što su izrazi lica, govor tijela te drugi oblici neverbalne komunikacije (Ajduković, Pečnik, 2002.).

Djeci treba dopustiti da se spontano, slobodno izražavaju i osjećaju cijenjeno zbog onoga što jesu i nikako ih ne ograničavati niti sputavati u njihovim mogućnostima i ciljevima. Potrebno im je pomoći da pronađu ono u čemu su dobri, usmjeravati ih i poticati u razvoju, jer za njihov rast i razvoj, vodeću ulogu igra samopouzdanje koje dijete treba steći. Dakle, djeca koja imaju pozitivno mišljenje o sebi uspješnija su u životu, dok manjak samopoštovanja i negativna slika o samome sebi potiču veću vjerojatnost za sukob. Jer, onaj tko nema poštovanja prema sebi, ne može poštivati ni druge. I tu se ističe ključna uloga odraslih osoba (roditelji, učitelji i dr.) kako bi pomogli djetetu uvidjeti na koji način su njihovi postupci povezani s posljedicama koje spomenuti prouzročiti.

4. KOMUNIKACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA

Hrvatski jezik satnicom je najopsežniji predmet osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja i najuže je povezan sa ostalim predmetima, zato što se sva komunikacija odvija na materinskom jeziku. Hrvatski jezik prema Nastavnom planu i programu (2006.) obuhvaća četiri predmetne sastavnice: hrvatski jezik, književnost, jezično izražavanje i medijsku kulturu. Većina nastavnih sati u osnovnoj školi predviđena je za poučavanje jezika i jezičnoga izražavanja.

Autor Katičić (1970) navodi kako se u školi poučava standardni oblik hrvatskoga jezika koji je autonoman i služi kako bi se cijela zajednica međusobno sporazumjela (Katičić, 1970). Prema Kurikulumu nastavnog predmeta Hrvatski jezik (2019) cilj nastave hrvatskoga jezika je da učenik ovladava temeljnim jezičnim djelatnostima slušanja, govorenja, čitanja, pisanja te njihovim međudjelovanjem, jezičnim znanjem i znanjem o hrvatskome jeziku kao sustavu, stvara pisane i govorne tekstove različitih sadržaja, struktura, namjena i stilova te razvija aktivan rječnik; stječe naviku i potrebu za čitanjem i pisanjem različitih neprekinutih, isprekidanih, mješovitih i višestrukih tekstova u osobne i javne svrhe, te razvija vlastiti jezično-kulturni identitet komunikacijom na jednom ili više djelatnih jezičnih idioma hrvatskoga jezika, poštuje različite jezične i kulturne zajednice i njihove vrijednosti (Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik, 2019).

Osposobljenost za komunikaciju i izražavanje na hrvatskome standardnom jeziku učenicima je polazište za učenje svih drugih nastavnih predmeta, stoga se predmet Hrvatski jezik poučava na svim odgojno-obrazovnim razinama. Učeći hrvatski jezik, učenici ovladavaju komunikacijskom jezičnom kompetencijom povezujući organski idiom i hrvatski standardni jezik te stječu osnove čitalačke, medijske, informacijske i međukulturne pismenosti, što je preduvjet osobnomu razvoju, uspješnom školovanju, cjeloživotnom učenju te kritičkomu odnosu prema nizu pojava u društvenome i poslovnom životu (Kurikulum nastavnog predmeta Hrvatski jezik, 2019).

4.1. Učenik – govornik u razvoju

Dijete je socijalno biće koje je urođeno nastrojeno da snažno i na specifičan način reagira na draži koje potiču od čovjeka, na draži kao što su zvuk govora, vizualni izgled lica, dodir, nošenje u rukama itd. (Radonjić, 1992: 203).

U najranijoj dobi, dijete prvo sluša, zatim uči govoriti, te čitati i pisati. Prilikom polaska u školu, nekolicina učenika ne zna čitati niti pisati, a većina nema dovoljno razvijen pravilan govor, tj. učenici govore jezikom kojim se služe unutar obiteljskog doma ili koji su razvili u predškolskom i izvanškolskom okruženju. Pojedini učenici pružaju otpor učenja standardnoga jezika, jer se prethodno njime nisu susreli, nepoznat im je i u najčešćem slučaju pružaju otpor iz straha i nesnalaženja. Uloga učitelja kao govornika je izuzetno važna u odgojno – obrazovnom procesu. Prilikom razvijanja govora i jezičnih kompetencija, učitelj mora biti uzor učenicima, svojim primjerom ukazati na pravilan govor. Prvenstveno treba upoznati svakog učenika pojedinačno, približiti mu se te uspostaviti uspješnu komunikaciju. Prilikom stvaranja takvoga odnosa, učenici dobivaju osjećaj sigurnosti i povjerenja, i proces pravilnog govorenja jednostavnije se uči i usavršava. Raznim metodama, kao što su govorenje, opisivanje, tumačenje, razgovaranje, organizacijom radionica gdje je usmjerenost na učenike, postiže se uspješan rezultat.

Razni edukativni video isječci, dokumentarci i filmovi razvijaju govor kod učenika, ali pritom treba obratiti pažnju na artikulaciju, boju glasa i intonaciju ljudi/likova, trajanje te sadržaj. Nakon toga mogu se organizirati razne parlaonice, prepričavanje viđenoga, i sl. Govor se treba poticati od najranije dobi, te je potrebno da učenici nauče pravila naglašavanja, raspoznati naglaske i pravilno izgovarati glasove.

Ono što je najbitnije prilikom razvijanja govora kod učenika jest prilagoditi se njihovom stupnju razvijenosti. Također, učenicima treba ukazati na pravila lijepog izražavanja. Kao što usvajaju pravila ponašanja, učenici trebaju shvatiti važnost riječi i na koji način živa riječ može utjecati na ostale sugovornike. Prilikom komunikacijskog procesa, sudionici se trebaju pravilno i pravopisno točno izražavati, paziti da svojim govorom nekoga ne uvrijede, jer uvrede mogu ostaviti trajne posljedice na sugovornika i utjecati na daljnji razvoj komunikacije, trebaju se

međusobno slušati i uvažavati te svojim primjerom pokazati kako se stvara uspješna komunikacija.

Dolazimo do zaključka kako brzina djetetova razvitka ne ovisi samo o spoznajnim sposobnostima, nego i o jezičnoj praksi onih s kojima su najviše u doticaju, a to bi bila obitelj, pa tek onda učitelji (Reardon, 1998).

4.2. Povratna informacija u komunikaciji

Kao što se na samom početku komunikacija definira kao dvosmjernan proces u kojemu je povratna informacija njegov sastavni dio i proizlazi iz potrebe za povezivanje, te interakcijom s drugim osobama. Vrlo je važno naglasiti kako povratna informacija u nastavi određuje uspješnost učenika, ali i učitelju ukazuje na njegovu uspješnost. Iz toga proizlazi kako je učitelj uspješan koliko su uspješni i njegovi učenici.

Usklađivanje poslanih i primljenih poruka u tijeku razgovora između učitelja i učenika osnovni je zadatak stručnog i uspješnog razgovora u školi (Brajša, 1994: 28).

U praksi, povratna informacija daje uvid u način kako je uspostavljen odnos i jesu li se osobe koje međusobno komuniciraju sporazumjele. Zaključno s navedenim, uspješnoj komunikaciji vode isto tumačenje znakova/poruka osobe koja je poruku uputila i osobe koja je poruku primila.

Promatramo li razgovor u školi, možemo ga opisati poput dinamičnog procesa u kojem učitelj šalje određenu odgojno – obrazovnu poruku i pritom pazi na koji način ju šalje. Jer, kako bi došla do učenika, učenik ju mora čuti i razumjeti. Ono što može ometati razumijevanje poruke su mehaničke (nejasan, tih govor, šumovi) i semantičke (nerazumljiv sadržaj) smetnje. Ukoliko smetnje ne postoje ili se uklone, učenik prima poruku, interpretira i pretvara u njegovu i od njega oblikovanu poruku te ju realizira.

Također, u interakcijama učitelj – učenik učinkovito učenje ovisi o kvaliteti komunikacije. Podjednaku važnost imaju i verbalna i neverbalna komunikacija. Što bi značilo: iako se ne izgovori niti jedna riječ, učitelji i učenici neprestano mogu si međusobno slati poruke.

U nastavi, učitelj bi trebao obratiti pozornost na neverbalne znakove te ih pratiti i pomoću njih dobiva priliku za povratnu informaciju. Povratnu informaciju, iz neverbalnih znakova učenika, možemo dobiti prateći izraz lica, naročito oči i usta, titraje mišića na licu, položaj tijela, stopala. Zainteresirani izraz lica, tijelo i glava u pozi slušanja, gledanje u oči nastavnika, aktivno praćenje njegova izlaganja, bit će neverbalni znak da učenik razumije ono što nastavnik govori, verbalno i neverbalno (Brajša: 1994).

Naposljetku, ono što možemo zaključiti kako je povratna informacija u komunikaciji ključna. Jer, kada učitelj traži povratnu informaciju od učenika, ima priliku uvidjeti koliko su ga učenici uspješno ili neuspješno shvatili, na koji način su protumačili i prihvatili upućene poruke. U odgojno – obrazovnom procesu, uloge osoba se neprestano izmjenjuju. Kako bi nastava uspješno bila ostvarena, što je ujedno i cilj odgojno – obrazovnog sustava, jest da obje strane dobiju povratnu informaciju, tj. važno je da učitelj dobije povratnu informaciju od učenika, a isto tako, da učenicima uputi povratnu informaciju u obliku brojčane ocjene i opisnog ocjenjivanja.

4.3. Komunikacijska-razredna-radna klima

Prema Ivanek, Mikić i Karabašić (2012), komunikacijska-razredna-radna klima je *posebna vrsta socijalnih odnosa u razredu, izražena kroz oblike komunikacije nastavnika i učenika, a prožeta njihovim emocionalnim vezama koje vode ka trajno dobrim rezultatima u učenju* (Ivanek, Mikić i Karabašić, 2012:66). Definicijom je obuhvaćen rad učitelja te njegov rezultat koji utječe na motivaciju učenika i njihov stav prema učenju, a istovremeno stvara atmosferu u razredu koja je opuštena, radna i učinkovita.

Prema autoru Bratanić (1991) odgoj i obrazovanje su nezamislivi bez komunikacije. Odgoj je nemoguć ako među sudionicima nema interakcije koja se uspostavlja komunikacijom. Koliko je uspješno odgojno djelovanje u najvećoj mjeri ovisi o kvaliteti interakcije, tj. komunikacije. Odgoj je oblik međuljudske komunikacije (Bratanić, 1991).

Na ozračje u razredu vodeća uloga pripada učitelju, ukoliko unutar razreda vlada međusobno povjerenje, veća je mogućnost za stvaranje ugodne atmosfere,

osjećaja slobode, sigurnosti u izražavanju i stvaranju samopouzdanja kod učenika, te zaključno s navedenim, djeluje sigurno i motivirajuće za komunikaciju unutar razreda. U suprotnom, ukoliko učitelj ne dozvoljava učenicima pravo na slobodu govora, te prisiljava na komunikaciju u kojoj nameće svoje misli i stavove, kod učenika budi osjećaj straha i nelagode i samim time potiče na izbjegavanje komunikacije što pridonosi neuravnoteženom odnosu.

Također, ne smijemo zanemariti ni socijalne vještine učitelja, tj. njegovo ponašanje, verbalnu i neverbalnu komunikaciju. Neke od socijalnih vještina koje pospješuju komunikaciju su: izražavanje vlastitog mišljenja pred drugima, smiješenje prilikom pozdrava, kontakt očima prilikom komuniciranja i sl.

Nadalje, valja napomenuti kako se u pedagoškoj literaturi možemo susresti s dvije vrste komunikacijske klime, a to su: defenzivno-prijeteća te podržavajuće-otvoreno-suradnička klima. Defenzivno-prijeteću-komunikacijsku klimu možemo opisati kao klimu u kojoj se subjekti međusobno kontroliraju, ocjenjuju, nisu empatični prema drugima, natječu se te među njima ne postoji povjerenje. No, s druge strane je podržavajuće – otvoreno- suradnička komunikacijska klima u kojoj su subjekti ravnopravno članovi, ponašaju se spontano, empatični su, prepoznaju probleme drugih, zajednički planiraju, surađuju te među njima vlada povjerenje (Ivanek, Mikić i Karabašić, 2012.).

Učitelji su odgovorni koja vrsta komunikacijske klime prevladava unutar razreda. Jer, kako bi se stvorila podržavajuće-otvoreno-suradnička komunikacijska klima, učitelj treba stvoriti komunikaciju između učitelja i učenika u kojoj vlada sloboda mišljenja, iskrenost i prihvaćanje razlika. Dakle, samo na takav način se može stvoriti ozračje u kojem i učitelji i učenici mogu biti prihvaćeni te slobodno i iskreno komunicirati.

Naposljetku, smatram kako nema određeni čimbenik koji više ili manje utječe na razredno ozračje, jer su svi međusobno povezani. Zato je važno biti upoznat sa svime što utječe ili bi moglo utjecati na ozračje unutar razreda, te raditi na tome da se i učitelji i učenici osjećaju ugodno koje vodi ka obostranoj suradnji i poboljšanoj komunikaciji, što je u cilju odgojno-obrazovnog sustava.

5. JAVNI GOVOR UČITELJA

U suvremenoj nastavi učitelj je programer, pomagač, istraživač, voditelj, suradnik, tražilac i davalac informacija, usklađivač, inicijator, analizator svog i tuđeg stvaralaštva, racionalizator, mentor, usmjerivač, koordinator, redatelj kreativnih situacija, graditelj suradničkih odnosa, kreator stvaralačkih sposobnosti učenika, terapeut, pedagoški dijagnostičar i stvaralac zajedno s učenicima (Pintarić i Mihoković, 2009).

Uz sve tzv. uloge u kojima se učitelj nalazi, učitelj je i model kojeg učenici oponašaju. Nadalje, učitelj ima i jezičnu ulogu. Ona je presudna u razvijanju govornog izraza i cjelokupne jezične kulture mlađih naraštaja. Poziv učitelja zahtjeva konstantno profesionalno jezično usavršavanje, ali i sustavno napredovanje u tom smislu. Ukoliko na tom putu učitelj uspješno ovladava vlastitom jezičnom kulturom, veća je vjerojatnost da će ga i učenik dosljednije na tom putu slijediti.

5.1. UČITELJ – pokretač komunikacije u nastavi

Tijekom cjelokupnog obrazovanja, imamo priliku vidjeti učitelja u mnogim ulogama, što se od njega očekuje i na koji način organizira nastavu. Prije svega, očekuje se dovoljno stručnosti, želje i volje da prihvati ono s čime se susreće, te konstantan rad na sebi i želja i volja za usavršavanjem. Učitelj je ključan u komunikaciji između njega i učenika, te komunikacija može biti uspješna onoliko koliko je sam učitelj svjestan njezine važnosti.

Suvremeni učitelj bi uvijek trebao biti u koraku s vremenom, svjestan promjena koje nas sustižu te ih otvoreno prihvatiti i njima se nositi. Svjestan činjenice kako doba u kojem današnja djeca žive i doba u kojem je on odrastao nisu identična te nastavni sadržaj treba prilagoditi mogućnostima i sposobnostima učenika.

Velika zadaća učitelja leži i u organizaciji nastave gdje se očekuje izbjegavanje monotonosti i nagomilavanje suhoparnih definicija koje su učenicima teške za razumjeti. Ono što je ključno u dobroj organizaciji i uspješnosti nastave jest komunikacija. Kao što sam već navela, uspješnost komunikacije između učitelja i učenika leži u shvaćanju njezine važnosti. Što bi značilo, ukoliko težimo za uspješnom komunikacijom, moramo se prilagoditi drugoj osobi, tj. znati se povezati

s drugom osobom, u ovom slučaju učitelj učeniku. Način na koji učitelj komunicira s učenikom, ovisi i o dobi učenika, primjerice, u prvome razredu osnovne škole koristimo se jednostavnim i kratkim rečenicama, koje su učenicima lako razumljive. Također, na umu treba imati kako je svaki učenik individua i na takav način mu treba pristupati.

Svaki učitelj, pa tako i učitelj hrvatskoga jezika, moderator je komunikacijsko-funkcionalnoga pristupa, osoba koja potiče usvajanje znanja, ali i razvija pozitivne stavove kod učenika (Rijavec, Miljković i Brdar, 2008). Što bi značilo, ukoliko učitelj teži za svojim usavršavanjem i radi na sebi, podrazumijeva i jezično izražavanje, na tom putu će ga slijediti i učenici. Svojim primjerom, učitelj pokazuje na koji način bi se učenici trebali ponašati prilikom jezičnog izražavanja. Učitelj bi trebao biti svjestan svojih mogućnosti, ali i mogućnosti učenika, te na temelju njih pokretati komunikaciju i biti uspješan u tom naumu. Služiti se jednostavnim i razumljivim rečenicama, govoriti punim rečenicama i poticati učenike na identičan način izražavanja, su samo neki od čimbenika za ostvarivanje uspješne komunikacije i ostvarivanja funkcionalnog međusobnog odnosa.

Jer, postati dobrim govornikom se ne rađamo, nego učimo i postajemo te na taj način unaprjeđujemo dobar govor i ispravno izražavanje kod učenika od najranije školske dobi.

5.1.1. Vještine jasne i uspješne komunikacije

Kako bi se ostvarila uspješna i kvalitetna komunikacija, potrebno je ovladati vještinama komunikacije. Neke od vještina već su prethodno navedene, no, autori Čudina-Obradović i Težak (1995) navode sljedeće najvažnije vještine komunikacije:

1. vještine uspostavljanja komunikacije (pružanje ruke, smiješak naklon, predstavljanje, uočavanje i komentiranje pozitivne značajke sugovornika, zajedničke ili suprotne značajke sugovornika, empatija i uočavanje mogućih interesa sugovornika, davanje/primanje komplimenata sugovorniku/od sugovornika,..)

2. održavanje komunikacije slušanje govornika, sudjelovanje u zajedničkim interesima, postavljanje pitanja i komentiranja o području interesa sugovornika, održavanje otvorene komunikacije postavljanjem pitanja „otvorenog tipa“,..)

3. prekidanje komunikacije (na neuvredljiv način te prekidanje komunikacije uz otvaranje mogućnosti za budući nastavak komunikacije).

Ono što je važno napomenuti, učitelj uvijek treba dati dovoljno slobode učeniku kako bi bez straha i predrasuda moglo iskazati svoje stavove i mišljenje, a pritom ga ne kritizirati niti ograničavati. Od učitelja se zahtjeva da bude kompetentan prihvatiti i uživjeti se u osjećaje učenika, tj. razviti vještinu empatije. U uspješnoj komunikaciji, učenik se treba osjećati sigurno i ugodno, a zadaća učitelja je pružiti sigurnost i povjerenje, te stvoriti bliskost sa svakim učenikom.

Nadovezati ćemo se i na vještine jasne komunikacije, pa tako prema Čudina – Obradović i Težak (1995) to su: naizmjeničnost u komunikaciji, aktivno slušanje, parafraziranje, empatičko slušanje i održavanje otvorene komunikacije (Čudina – Obradović i Težak, 1995).

Kako bi se ostvarila uspješnost komunikacije, smatram kako je ideja za uvođenje pravila pristojnog ponašanja idealna zamisao. Pravila je potrebno osmisliti zajedno s učenicima i trebaju biti dostupna u svakom trenutku, kao što u praksi, četo imamo priliku vidjeti u učionicama. Ono što ovdje treba pripaziti da prilikom sastavljanja pravila, budu uključeni svi učenici, pravila moraju biti kratka i svima razumljiva i svako pravilo, učitelj bi posebno trebao razjasniti pojedinačno, objasniti njegovo značenje i navesti primjer.

5.1.2. „JA“ poruke

U komunikaciji razlikujemo „ja“ poruke i „ti“ poruke. S obzirom na njihove definicije, u uspješnoj komunikaciji s djecom/učenicima, odrasli/učitelji trebaju se koristiti „ja“ porukama. Ono što se na prvi pogled može zaključiti jest da „ja“ poruke govore o nama samima, a „ti“ poruke o našem mišljenju i viđenju druge osobe.

U praksi, psiholozi predlažu upotrebu „ja poruka“ prilikom komunikacije s djecom. Jer, „ti“ porukama naređujemo, kritiziramo, vrijeđamo te analiziramo njihovo ponašanje bez da smo ih prije toga poslušali. Kao što je već navedeno, u uspješnoj komunikaciji mjesta nema „ti“ porukama, jer njima se možemo dovesti u sukob s djecom, njihovim povlačenjem ili otporom, tj. pogoršanjem ponašanja.

Nadalje, potpuno drugi efekt postizemo „ja“ porukama, u njima se izražava kako se odrasla osoba osjeća kada dijete radi nešto što se ne slaže s željama i potrebama odrasle osobe, tj. učitelja. Ono što je ovdje važno jest kako se dijete ne osuđuje, već dobiva informaciju što je prihvatljivo/neprihvatljivo i usmjerava ga što je dobro, a što loše. Ovakvim načinom, stvara se bolja komunikacija s djetetom, te ga usmjeravamo na koji način da ne ugrožava ponašanje drugih, a paralelno uči pravila lijepog ponašanja.

Obrazac za „ja“ poruke izgleda ovako:

Osjećam se _____ (treba prepoznati kako se osjećamo)

Kada ti _____ (dati konkretan opis ponašanja, bez etiketa)

Zato što _____ (zbog čega nam to ponašanje izaziva taj osjećaj)

Stoga želim (hoću, ne želim) _____ (ne TI TREBAŠ, već JA želim, trebam,hoću,..)²

Primjer „ja“ poruke: *Osjećam se tužno kada ne čujete što vam želim reći.*

5.1.3. Humor

Odgoj i nastava su, prije svega, obilježeni međuljudskim odnosima te je važno da u tim odnosima ne bude suviše napetosti te da se odvija povoljna komunikacija (Matijević, 1994: 16).

Uvođenje humora u pojedine aktivnosti na nastavu može poboljšati i poticati komunikaciju između učitelja i učenika, stvoriti opuštenu razredno – radnu klimu, pojednostaviti nastavni sadržaj, ali i izbjeći sukobe u komunikaciji. Prilikom uvođenja humora, potrebna je umjerenost. Učitelj treba paziti da humor bude vezan uz nastavni sadržaj i primjeren dobi učenika. Jer, prevelika doza humora može usmjeriti pažnju učenika u potpuno drugom smjeru.

Također, učitelj mora dobro poznavati učenike, kako uvođenjem humora ne bi uvrijedio ili na bilo koji način povrijedio nekoga od učenika u razredu. Zatim, prevelika doza humora u nastavi itekako može utjecati na autoritet učitelja. Ukoliko,

² Dostupno na poveznici: https://zena.rtl.hr/za-odgovorno-odrastanje-mladih/ja_poruke_i_asertivne_poruke_kako_poboljsati_komunikaciju_u_obitelji/1155 (preuzeto 5.6.2020.)

učitelj neprestano ubacuje šale, vlastite anegdote ili nastoji biti smiješan kako bi se približio učenicima, može uvelike predstavljati problem. Učitelj gubi autoritet, ali i kontrolu nad cjelokupnom situacijom u razredu, te smatramo kako čvrstim stavom i jasnom komunikacijom osigurava autoritet, a uvođenjem humora samo upotpunjuje i zaokružuje uspješan odnos, stvara bliski odnos i kvalitetnu komunikaciju s učenicima.

Upravo zbog svega navedenoga, mnogi učitelji ne posežu za upotrebom humora, što smo u praksi mogli puno puta vidjeti. Također, nama, budućim učiteljima, tijekom studiranja nije ukazano kada i na koji način bi mogli upotrijebiti humor. Polazeći od pretpostavke kako nemamo dovoljno iskustva ili prevladava strah kako bi učenici reagirali. Stoga, uvođenje humora u nastavu je stvar izbora učitelja pojedinačno, uz sve navedene uloge, on izaziva smijeh, ali ujedno i kontrolira.

5.2. Neverbalna komunikacija učitelja

Na samom početku definirali smo što je neverbalna komunikacija, te kako su obje komunikacije važne u uspješnoj i kvalitetnoj komunikaciji između učitelja i učenika. Tijekom studiranja često sam imala priliku čuti: *Kada ulazite u učionicu, svoje probleme ostavite ispred vrata.*, te se potpuno slažem s navedenom tvrdnjom. Naime, prilikom ulaska u učionicu, učenici kod učitelja najprije uspostavljaju interakciju putem neverbalne komunikacije, tj. neverbalnim znakovima kao što su: pogled, pokreti ruku, osmijeh, stav, način hoda, i dr.. Pomoću neverbalnih znakova učitelja, učenici mogu dobiti povratnu informaciju, točnije, odgonetnuti zainteresiranost učitelja, njegovo raspoloženje, motivaciju i želju za učenjem novih nastavnih sadržaja za taj dan.

Bliska povezanost učitelja i učenika ima veliki značaj za njihovu međusobnu komunikaciju, ali i utječe na radnu atmosferu. I tu učitelj ima važnu ulogu, a to je da uspostavi interakciju s učenicima putem misli i očekivanja, svjesno i nesvjesno. Ukoliko učitelj stvori blizak odnos s učenicima, u kojem vladaju pozitivne misli i osjećaji, pristupačnost, povjerenje, naklonost i pažljivost, činjenica je kako će imati jači utjecaj u razredu i svojim djelovanjem biti uzor učenicima.

Jedna od pozitivnih osobina svakog učitelja je rad na sebi i težnja za usavršavanjem, jer svatko voli čuti pohvalu za svoj rad i trud. A biti dobar učitelj –

govornik znači biti dobro pripremljen, jasno i dovoljno glasno izgovarati sve glasove i imati dobru artikulaciju, zadržavati pažnju učenika, te svojom neverbalnom komunikacijom biti u skladu s verbalnom. Spomenimo i element glume, koji uvijek dobro dođe prilikom opisivanja, pripovijedanja, govorenja, jer ponekad pokretima ruku i tijela, mimikom, možemo bolje dočarati nego riječima.

Nadalje, svaki učitelj mora biti svjestan svojih pokreta, stava, ali i intonacije glasa kada pokazuje svoje znanje, jer neverbalnim elementima nadopunjuje verbalnu komunikaciju, u nekim slučajevima i zamjenjuje.

Neverbalna komunikacija učitelja podrazumijeva boju glasa, izraz lica, pogled i kontakt očima, geste rukama, položaj tijela, kretanje po razredu i prostorna udaljenost.

- **Boja glasa**

Izuzetno važna za učenike, te je potrebno paziti da se čuje smirenost, zanimljivost, jednostavnost, te obratiti pažnju na rečeničnu intonaciju. Prilikom govora potrebno je uzimati stanku između rečenica kako bi učenicima ukazali ono što je važno. Kako bi postali odlični govornici, učitelji trebaju vježbati boju glasa, kako bi zadobili i zadržali pažnju učenika koji bi s lakoćom slušali što im se govori, a naposljetku i usvojili nastavni sadržaj.

- **Izraz lica**

Izraz lica je ono što prvo primijetimo kod druge osobe i može probuditi osjećaj ugone ili nelagode. Učitelj u razredu treba imati blagi oblik izraza lica, tj. znakovi usana, očiju i mišići lica trebaju biti usklađeni. Kao i boju glasa, izraz lica se može i mora vježbati. Kako bi učenicima pobliže objasnili i približili nastavni sadržaj te ukazali na ono bitno, učitelj treba koristiti kombinaciju različitih izraza lica. *Većina izražavanja lica zanima nas za konfiguracije koje pokazuju različita emocionalna stanja. Šest primarnih osjećaja koji su najviše proučavani jesu srdžba, tuga, iznenađenje, sreća, strah i gađenje* (Knapp, Hall, 2010: 10). Promatrajući izraz lica i promjene na njemu, učenici dobivaju povratnu informaciju o spremnosti, odnosno nespremnosti učitelja, te u njima budi osjećaj nesigurnosti i nepovjerenja prema učitelju, ali i porukama koje upućuje.

- **Pogled, kontakt očima**

Općenito, razdoblje kontakta očima traje relativno kratko. Prilikom kontakta očima, potrebno je biti umjeren, odnosno, prilikom neprekidnog gledanja, budi se osjećaj nelagode. Gledanje se odnosi na sporazumijevanje pogleda općenito u smjeru lica druge osobe, a uzajamno gledanje se pojavljuje kada jedan drugomu gledaju u oči (Knapp, Hall, 2010). Pa tako, učitelj prilikom govora mora pogled usmjeriti prema svim učenicima koji treba biti kulturni i umjeren prije svega, te na taj način uspostaviti dobru komunikaciju i učenicima osigurati ugodnu atmosferu.

- **Geste rukama**

Pokreti – geste rezultat su središnje mentalne obrade kao i govor. Pokret i govor se usporedo obrađuju. Kretnje prenose dio obavijesti koja se ne ponavlja govorom. One mogu ukazivati na dosegnuti cilj ili pak pokazati kako bi slušateljstvo trebalo reagirati (Neill, 1994: 91).

Prilikom tumačenja nastavnoga sadržaja, te isticanju rečeničnih dijelova, gestika pomaže učitelju u razredu. Pritom, učitelji trebaju obratiti pozornost na pokrete i stav koji su neprimjereni ili šalju krivu poruku. Primjerice, ruke u džepovima ili iza leđa daju dojam dominacije ili neiskrenosti, te treba paziti prilikom zauzimanja takvog stava. Za razliku od toga, okrenuti dlanovi prema sugovorniku odaju poštenje i pristupačnost. Zatim, kada nešto žele istaknuti, učitelji pružaju ruku i upućuju kažiprstom na nešto važno. Verbalna komunikacija je popraćena gestama, a ponekad geste mogu biti i zamjena verbalnoj komunikaciji.

- **Položaj tijela**

Svojim položajem tijela, učitelji otkrivaju toplinu ili hladnoću u međusobnom odnosu s učenicima. Točnije, ukoliko je tijelo učitelja blago naklonjeno prema naprijed odaje toplinu, privrženost i ugodu, te u učenicima budi osjećaj sigurnosti i povjerenja. U suprotnome, hladnoću i nepovjerenje se mogu otkriti prilikom blagog otklona tijela prema natrag.

- **Kretanje po razredu i prostorna udaljenost**

Prema autoru Neill (1994), prostor oko sebe čovjek dijeli na: *prisnu udaljenost* (udaljenost 30 cm, između bliskih osoba), *osobnu razdaljinu* (na udaljenost ruke, obilježje je prijateljskih odnosa), *društvenu razdaljinu* (prostor udaljenosti od 3 m, odgovara bezličnom odnosu) i *javni prostor* (izvan mogućnosti dodira) (Neill, 1994: 113).

Svojim kretanjem unutar razreda, učitelj izmjenjuje udaljenost od učenika, što ujedno i utječe na međusobnu komunikaciju. Učitelji u većini slučajeva se približavaju učenicima u trenucima kad im je potrebna pomoć, što ujedno rezultira u poboljšanju učenja, ali i dodatnog objašnjavanja nastavnoga sadržaja koji nije razumljiv. Prilikom razmještaja klupa unutar učionice, učitelj ima mogućnost slobodnog izbora u cilju pojedinačnog pristupa učeniku i time poboljšati komunikaciju, a pritom da se nitko od učenika ne osjeća nelagodno ili zapostavljeno .

Neverbalna komunikacija učitelja je vrlo važna, jer učitelj neverbalnim znakovima iskazuje svoje raspoloženje, stav i oduševljenje za nastavni sadržaj koji prezentira, ali i potiče učenike na međusobnu suradnju te dodatno tumači pojmove koji su neshvatljivi učenicima.

6. Kako unaprijediti komunikaciju u nastavi Hrvatskog jezika

Jezične kompetencije ostvaruju se kroz sadržaje svih nastavnih predmeta, a ne samo u nastavi hrvatskoga jezika jer dijete govori, čita i piše na hrvatskome (materinskom) jeziku (Pavličević-Franić, 2005).

Svaki učitelj, pa tako i učitelj hrvatskoga jezika, moderator je komunikacijsko-funkcionalnoga pristupa, osoba koja potiče usvajanje znanja, ali i razvija pozitivne stavove kod učenika (Rijevec, Miljković i Brdar, 2008). U prvom planu je stručnost učitelja, njegova sposobnost da bude u koraku sa suvremenom nastavom, te prihvaćanjem svega nadolazećeg, spremnost da prenosi znanje i vještine kako bi učenici razumjeli nastavni sadržaj.

Suvremena nastava hrvatskoga jezika podrazumijeva uključenost komunikacijsko-funkcionalnoga metodičkoga pristupa, temeljenoga na načelima humanističke edukacije, čineći komunikacijsko-humanistički sustav učenja/poučavanja materinskoga jezika (Miljević-Ridički i sur., 2004).

Jedna od činjenica kako ostvariti uspješan način rada u nastavi ovisi o uključivanju igre od najranije dobi. Djeca puno lakše uče kroz igru koja je primjerena njihovoj dobi, ali i nastavnom sadržaju. Učenje kroz igru ne zamara učenika jer je igra imanentna aktivnost te tako učenik relativno brzo i uz manji zamor savladava inače teške gramatičko-pravopisne sadržaje (Duran, 1997). Isto tako, bilo je mnogo prilika kada su učenici odgovarali koji nastavni predmet najviše vole. Hrvatski jezik, nažalost, većinu puta je bio u skupini manje omiljenih nastavnih predmeta. Razlog tome su metode koje učitelji upotrebljavaju u nastavi, a to je većinom tradicionalni tip, nagomilavanje definicija, bez objašnjenja, monotonost u nastavi, prezahtjevan nastavni sadržaj i sl..

U nastavi hrvatskoga jezika, umjesto učenja definicija, učenici bi primjerima iz svakodnevnoga života trebali samostalno dolaziti do zaključka, nastavni sadržaj bi trebao biti prilagođen učenikovom iskustvu te jezičnom sadržaju. Nastava bi trebala biti usmjerena na učenika, a učitelj treba savjesno preuzeti ulogu moderatora u komunikacijsko-funkcionalnom pristupu, odabrati nastavne metode koje rezultiraju pozitivnim usvajanjem sadržaja, ali i poboljšanju komunikacije.

6.1. Komunikološki podsjetnik za učitelje

Prije svega, učitelj mora biti svjestan koliko je njegova uloga važna u životu učenika. Kako bi uspostavio uspješnu komunikaciju, treba biti uzor učenicima, svojim pravilnim govorom i jasnim ponašanjem davati dojam nekoga tko poštuje sebe, ali i ostale, svjestan svojih mogućnosti i uloge koju je izabrao. Također, ne smije smetnuti s uma kako je i on bio dijete i da učenike prvenstveno treba gledati kao djecu, a tek onda kao učenike. Jer, učenici će puno toga zaboraviti što ih je učitelj učio, ali nikada neće kakav je zapravo bio.

Zbog toga, kako bi uvijek imali na umu važne odgojne odrednice, Brajša (1994) navodi *Komunikološki podsjetnik za učitelje*:

1. *Razgovor stvara, razvija i održava čovjeka.*
2. *Razgovor s učiteljem omogućuje „rađanje“ mozga, ličnosti i identiteta učenika.*
3. *Učitelj i učenik mogu različito misliti i govoriti, ali također i dalje se međusobno poštivati i voljeti.*
4. *Učitelj je razumljiv učeniku, ako je u svom govoru jednostavan, pregledan, kratak i interesantan.*
5. *O osjećajima, potrebama i željama učitelja i učenika također treba razgovarati.*
6. *Za uspješan razgovor između učitelja i učenika bitno je obostrano davanje, traženje i primanje dodatnih objašnjenja.*
7. *Važno je da povremeno učitelj i učenik razgovaraju i o svome razgovoru.*
8. *Napad i obrana nemaju odgojni utjecaj. Samo odgojni i suradnički razgovor je odgojan.*
9. *Pošteni učitelj poštuje, ne vrijeđa i ne ponižava učenika.*
10. *Učenici prihvaćaju učitelja i iskreno s njim razgovaraju, ako se uz njega osjećaju slobodni i neugroženi.*
11. *Samo otvoreni, neposredni i iskreni razgovor ima odgojni utjecaj, a ne neobavezujuće brbljanje, prikriveno kontroliranje i neprijateljsko ucjenjivanje (Brajša, 1994: 251).*

Vrlo je važno da učitelj uspostavi blizak odnos s učenicima, pun strpljenja, poštovanja i razumijevanja. Djeca su neiskvarena bića, prepuna pozitivnog duha

kojeg treba njegovati i zadržati. Potrebno ih je usmjeravati i poticati u njihovim ciljevima, biti im vjetar u leđa, prihvaćati svakog učenika onakvim kakav jest; spontan, poseban i jedinstven. Ukazati im koliko vrijede i pridonose svijetu u kojemu se nalaze, jer samo učenik pun samopouzdanja i svjestan svojih mogućnosti unosi promjene u život koje su svima potrebne.

6.2. Načini razvijanja govornog stvaralaštva

U današnje vrijeme, sve više je učenika s nedovoljno razvijenim govorom, neispravnim izgovorom glasova i poteškoćama u govoru. Velički i Katarinčić (2011) smatraju kako poticati i njegovati govor kod djeteta znači razumjeti zakonitosti njegova razvoja, ali i njegovu individualnost te u skladu s navedenim stvoriti djetetu poticajno okruženje za razvoj govora.

Osim stručnih osoba, roditelja, učitelji također imaju veliku ulogu prilikom razvijanja djetetova govornog stvaralaštva. Za razvoj govora, važno ga je poticati na ispravno izgovaranje samoglasnika i suglasnika, ponavljanja riječi i jednostavnih rečenica, te kroz aktivnosti koje su provedene kroz igru. Ono što je važno, da odrasli imaju na umu kako dijete/učenika treba poticati u govoru, svojim primjerom pokazati kako pravilno izgovarati glasove i nikako ga se ne smije etiketirati niti stvoriti osjećaj manje vrijednosti. Ne smije se vršiti pritisak niti ga prisiljavati na govor ako dijete ne želi. Djecu treba pažljivo slušati, ne prekidati ih niti ispravljati. Potrebno ih je poticati dodatnim pitanjima i usmjeravati.

Prema Vukonić-Žunić i Delaš (2006) rijetko koji predmet ima toliko raznovrsnu i važnu ulogu u životu djece, tj. učenika kao što je lutka. *Lutka je glavni predmet igranja djece predškolske i učenika mlađe školske dobi. Ona razvija i obogaćuje maštu, utječe na psihofizičke osobine, koordinira pokrete, potiče pravilan govor, razvija smisao za život i rad u zajednici, njeguje osjećaj odgovornosti* (Vukonić-Žunić i Delaš, 2006: 51).

Raznovrsne komunikacijske situacije, koje se organiziraju, pružaju svekolike mogućnosti iniciranja govornih ekspresija učenika s drugim učenicima ili pak s odraslima te vježbanje uporabe govora u svakodnevnim situacijama (Vukonić-Žunić i Delaš, 2006).

Nadalje, prema Vukonić-Žunič i Delaš (2006) lutku možemo koristiti prema sljedećim vježbama:

1. ispitivanje jezične razvijenosti (na početku školovanja i adaptacije u novu sredinu)
2. razvijanja rečenica i bogaćenja rječnika
3. pričanja i prepričavanja
4. dramatizacije
5. scenskog izvođenja posebnih igrokaza namijenjenih lutkarskom uprizorenju
6. svestranog aktiviranja učenikovih izražajnih mogućnosti i upoznavanja učenika s jednostavnim oblicima dramskoga stvaralaštva. (Vukonić-Žunič i Delaš, 2006).

Prilikom jezičnih igara, lutka služi za dodatni poticaj, prilikom pričanja priče, bajke ili nadopunjavanje rečenica, učenici se igraju riječima i bogate vokabular. Kroz igru, mijenjaju uloge, tj. učenici su i govornici i sugovornici. Osim bogaćenja rječnika, učenici vježbaju i boju glasa, mijenjaju intonaciju, naglaske i dr., a pritom imaju rade na jezičnom govoru.

Autori Vukonić-Žunič i Delaš (2006) navode kako govorne vježbe i dramatizacije moraju nalikovati igri jer samo tada potpuno pridonose razvoju govora, buđenju mašte, slobodnom izražavanju osobnih osjećaja i doživljaja. *Dramskim radom ostvaraju se ciljevi, a to su: razvijanje sposobnosti komuniciranja, socijalno razvijanje, razvijanje moralnih i duhovnih vrijednosti, spoznaja samoga sebe, usvajanja novih znanja i vještina i bogaćenje rječnika.* (Vukonić-Žunič i Delaš, 2006: 83).

Upotreba lutke prilikom razvoja sposobnosti komuniciranja, stvara pozitivno okruženje u kojem učenici imaju priliku samostalno razvijati jezični govor. Upotrebom mašte i slobode govora, učenici kroz igru razvijaju sposobnost komuniciranja. Osim toga, potiče se i socijalni razvoj, pa tako učenici uče slušati jedni druge i međusobno se poštivati.

7. ZAVIČAJNI GOVOR I KOMUNIKACIJA U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA

Zavičajni govor je *izvorni govor nekoga kraja koji ima dijalektna obilježja i razlikuje se od standardnoga jezika* (Bežen, 2005: 187).

Kao što smo već naveli, prije polaska u školu, učenici govore onako kako se govori u njihovom okruženju, tj. obitelji. Tek nakon polaska u školu učenici uče hrvatski standardni jezik. Učenike se postupno treba uvoditi u služenje standardnim jezikom njegujući pritom njihov zavičajni govor (Visinko, 2002). Iako mnogi učitelji imaju negativan stav oko uvođenja zavičajnoga govora u nastavu, te ga izbjegavaju, dijalektni sadržaj u nastavi hrvatskoga jezika ima svrhu. Njegova svrha jest *svijest i njihovoj ulozi u komunikaciji i stvaralačkoj praksi te o njihovu odnosu prema standardnome jeziku* (Težak, 1996: 411).

7.1. Razlozi uključivanja narječja u nastavu

Stjepko Težak (1996) naveo je prihvatljive razloge poticanja učenikova stvaralaštva na dijalektu ili zavičajnome govoru, a to su:

- *djeca se najlakše i najiskrenije izražavaju na svome zavičajnome govoru jer je on „njihov“, u leksiku i paradigmama standarda možda teže pronalaze pravo i točno nazivlje*
- *najsigurniji i najbrži put do shvaćanja biti pjesništva i osjetljivosti za pjesnički izlaz upravo je njima blizak zavičajni govor*
- *zavičajni govor kao najpouzdaniji put do oslobađanja dječjeg jezičnog izraza, sigurnost u izražavanju*
- *lakše spoznavanje jezičnih činjenica na već poznatom i usvojenom govoru, usporedba zavičajnih i jezično-standardnih glasova, buđenje interesa za jezična pitanja*
- *učenik se osposobljava za pravilan odnos prema drugim dijalektima i jezicima, cijeni vrijednost svih jezika i dijalekata*
- *dijalektno učeničko stvaralaštvo uvodi dijete u zavičajnu kulturu, a preko nje u širu nacionalnu i svjetsku kulturu* Stjepko Težak (1996: 413).

7.2. Načini uključivanja narječja u nastavu

Turza-Bogdan (2009) odnos prema zavičajnome govoru u nastavi hrvatskoga jezika uvrstila je pristupe koji su međusobno povezani, a to su:

- 1) S obzirom na usvajanje jezičnoga standarda
- 2) S obzirom na osvješćivanje razlike između standardnoga jezika i zavičajnoga idioma, ali na način da idiom bude sociološki „priznat“ jezik
- 3) S obzirom na upoznavanje hrvatskoga jezika kao jezika s 3 narječja
- 4) S obzirom na jezično izražavanje na zavičajnome idiomu i standardu što podrazumijeva razvoj komunikacijske kompetencije
- 5) S obzirom na upoznavanje književnih djela na trima narječjima, razvoj literarnih sposobnosti, interesa i kulture

Navedeni pristupi su povezani s načelom zavičajnosti, a s obzirom kako hrvatski jezik obuhvaća i standardni i nestandardni govor, učenikov zavičajni govor ima veliku važnost jer *ulazi u sustav određenog dijalekta i koji se u nastavnojezičnoj i izvannastavnojezičnoj praksi promatra i proučava s gledišta načela zavičajnosti* (Visinko, 2008: 208).

U nastavi jezičnoga izražavanja važno je osposobiti učenike za odabir primjerenog jezičnog idioma, osposobiti ih za donošenje odluka kada će i u kojoj situaciji koristiti standardni jezik, a kada će se služiti svojim zavičajnim idiomom, osposobiti ih za donošenje odluka kada će i u kojoj situaciji koristiti standardni jezik, a kada će se služiti svojim zavičajnim idiomom ili razgovornim stilom (Pavličević-Franić, 2005).

Ukoliko učitelji ne dozvoljavaju izražavanje na zavičajnome govoru, učenici mogu pružiti otpor, ali stvoriti strah od govora. Zbog navedenoga, potrebno je dozvoliti učenicima da se izražavaju na zavičajnome govoru, jer su se prije polaska njime služili i njega ne zaboravljaju, a isto tako da nauče kako se to govori i na standardnome jeziku.

U istraživačkome dijelu detaljnije ćemo navesti razloge uključivanja i neuključivanja zavičajnog govora, no istraživanje je pokazalo kako učitelji dvoje oko toga. Pojedini smatraju kako je to „seljački“ jezik i njemu nema mjesta u odgojno-

obrazovnoj ustanovi, dok ga pojedini učitelji s oduševljenjem prihvaćaju i osobno ga koriste na svim nastavnim satovima.

Jednostavnije i lakše izražavanje, korelacija s drugim nastavnim predmetima, interpretacija književnog teksta, obrada pjesama, prepričavanje su najčešći načini kada se koristi zavičajni govor.

7.3. Zavičajni govor na satu Hrvatskog jezika

U suvremenoj nastavi hrvatskoga jezika, ali i u nastavi općenito, trebalo bi učiti o jednom i drugom i koristiti zavičajni govor uz standard. No, nastava Hrvatskog jezika nalaže učenje i poučavanje standardnog jezika kojim se služimo u službenoj komunikaciji. Iz toga razloga, učitelji i učenici bi se trebali izražavati standardnim jezikom, jer se nastava navodi kao jedan od oblika službene komunikacije.

Također, naveli smo kako učenici dolaze iz različitih sredina. Pojednim učenicima jedina prilika da se nauče izražavati na standardnom jeziku je dolazak u školu. Učitelji bi trebali biti primjer kako se izražavati na standardnom jeziku. Ali, Težak (1996) navodi kako mnogi nastavnici, tako i nastavnici hrvatskoga jezika u komunikaciji s učenicima koriste zavičajni idiom kako bi pedagoška komunikacija bila što uspješnija, jer je zavičajni idiom učenicima uglavnom draži i poznatiji (Težak, 1996).

U skladu s navedenim, paralelno s uspješnom komunikacijom stvara se i opuštenije razredno ozračje, a rezultat je uspješno savladan nastavni sadržaj. Nadalje, zavičajni govor može poslužiti kao *most prema boljoj spoznaji i standardnog jezika i dijalekta* (Kalogjera, 2003: 176).

Ovo potvrđuju i istraživanja o uporabi zavičajnog govora u nastavi (Turza-Bogdan, 2016). Cilj je istraživanja bio ispitati razmišljanja učenika četvrtih razreda osnovne škole o kajkavskome narječju i postoji li razlika u odgovorima između učenika gradske i seoske osnovne škole. Istraživanje je pokazalo kako neovisno o sredini u kojoj se osnovna škola nalazi, kajkavsko je narječje prisutno u govoru svakoga kajkavca. Iako se u školi nastoji, počevši od prvoga razreda, naučiti djecu da se svakodnevno koriste hrvatskim standardnim jezikom i da nauče pravila i norme

vezane uz njegovo korištenje. Do četvrtoga razreda učenici postupno sve rjeđe upotrebljavaju kajkavsko narječje na nastavi i koriste se hrvatskim standardnim jezikom. No, uzevši u obzir činjenicu da se učenici ipak koriste i kajkavskim narječjem i hrvatskim standardnim jezikom, ispitalo se koji im je izbor između tih dvaju lakši i jednostavniji za snalaženje u nastavi. Prema Turza-Bogdan (2016) od ukupnoga broja ispitanih učenika veći broj njih odlučio za kajkavsko narječje (njih 36, što čini postotak od 53,7 %). Nešto manji broj učenika izabrao je hrvatski standardni (književni) jezik kao svoj odgovor za lakše snalaženje u govoru na nastavi. Sljedeće u nizu pitanja vezanih za lakše snalaženje na nastavi bilo je ono vezano uz pisanje. Dobiveni rezultati pokazuju kako pisanje na kajkavskom narječju nije često na nastavi, pa se za odgovor kajkavsko narječje opredijelilo samo deset (14,9 %) od ukupnoga broja ispitanih učenika, a za lakše snalaženje u pisanju na hrvatskome standardnom jeziku odlučilo se 57 učenika (85,1 %). Čitanje na kajkavskom narječju dobilo je još manje zaokruženih odgovora ispitanih učenika. Samo se devet učenika koji su sudjelovali u anketi odlučilo za lakše snalaženje u čitanju na kajkavskom narječju, za razliku od snalaženja na hrvatskome standardnom jeziku. S druge strane, hrvatski standardni jezik očekivano je učenicima lakši za snalaženje u čitanju na nastavi, pa se tako čak 58 učenika odlučuje za drugi odgovor. Dobivenim rezultatima dolazi se do zaključka kako *ispitanici u najvećem dijelu izabiru hrvatski standardni jezik kao način lakšega snalaženja na nastavi. Od triju ponuđenih načina komunikacije, a to su čitanje, pisanje i govor, najlakše se u kajkavskome narječju snalaze u govoru. Takav podatak ne iznenađuje jer je govor prisutan u životu djeteta od prvih godina, dok se s procesima čitanja i pisanja najveći broj djece susreće tek u prvome razredu osnovne škole* (Turza-Bogdan, 2016: 74).

Prema Pavličević-Franić (2005), u nastavi jezičnog izražavanja važno je osposobiti učenike za odabir primjerenog jezičnog idioma, osposobiti ih za donošenje odluka kada će i u kojoj situaciji koristiti standardni jezik, a kada će se služiti svojim zavičajnim idiomom ili razgovornim stilom (Pavličević-Franić, 2005). Za vježbe pismenog i usmenog izražavanja, Težak (1996) preporuča teme koje su prostorno i vremenski bliske učenicima, teme iz njihova zavičaja, vezane uz problematiku njihove sredine u kojoj žive.

S obzirom na to da je na početku školovanja ...naglasak na komunikacijskoj, pragmatičnoj svrsi govora, smatramo da bi bilo uputno ispravljanje činiti indirektno, uz razvijeni osjećaj za slušanje onoga što učenik želi reći. Bolje je pustiti dijete da govori, makar i nepravilno u odnosu na jezične norme, nego ga sputati direktnim ispravljanjem koje može rezultirati time da učenik zašuti i ne želi pričati zbog straha i nesigurnosti u vlastiti govor. (Turza-Bogdan, 2013: 145)

Turza-Bogdan (2013) opisuje komunikacijske modele, metodičke postupke i primjere zadataka u nastavi Hrvatskoga jezika usmjerene na učenikov govorni idiom.

Dramski tekst otvara brojne mogućnosti povezivanja jezika i ostalih nastavnih područja: književnosti, jezičnog izražavanja i medijske kulture. Osmišljenim metodičkim postupcima jezik se usvaja pomoću književnoga teksta uz jezično izražavanje učenika: provode se djelatnosti slušanja, čitanja, pisanja i govorenja. Dramski tekst nudi učenicima i mogućnost scenskog izvođenja što bi se također moralo uključiti u nastavni proces usvajanja neke jezične činjenice. Usmeni književni dramski oblici, dječje igre s pjevanjem, mogu se koristiti u svim nastavnim područjima te u integriranoj nastavi u mlađim razredima (Turza-Bogdan, 2008: 191).

Učenici u problemskostvaralačkom sustavu dobivaju mogućnost istraživanja sličnosti i razlika između kajkavskoga narječja i jezičnog standarda. Neke od najčešćih oblika problemske nastave: *promatranje gramatičke činjenice i rješavanje gramatičkih zadataka. Nakon zapažanja riječi, oblika i sintaktičke strukture u tekstu, učenici ih razvrstavaju u tablicu, određuju razlike prema standardnim oblicima i na temelju zapaženih razlika dolaze do zaključaka o osobinama kajkavskoga narječja. Osobine narječja koje nisu zastupljene u tekstu mogu se zapaziti tako da se pred učenika iz kajkavskog govornog područja postavi problemski zadatak: pokus preoblike. Npr. Napiši kajkavsku rečenicu Kaj vi hoćete? u 3. licu množine. Učenici će preoblikom u: Kaj oni hoćeju? zapaziti tipični kajkavski prezentski nastavak u množini: -eju (Turza-Bogdan, 2008: 201).*

Naposljetku, učenike je potrebno naučiti kada i u kojim situacijama trebaju koristiti standardni jezik, a kada zavičajni govor. Treba im omogućiti izražavanje na oba načina kako bi slobodno mogli izraziti svoje misli i osjećaje.

Prema Turza Bogdan (2008) *usvajamo li jezični standard pomoću tekstova na narječju, potičemo u učenicima svijest o kulturološkoj, sociološkoj i emocionalnoj vrijednosti hrvatskoga jezika sa svim njegovim narječjima* (Turza-Bogdan, 2008: 202).

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

8.1. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati kakva je uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika. Uvidjeti na koji način učitelji razredne nastave unaprjeđuju komunikaciju i na koje izazove nailaze prilikom razvijanja govornih vještina kod učenika, ali i koje su osobine učitelja kao dobrog govornika. Htjeli smo saznati kakav stav učitelji imaju prema zavičajnom govoru i koriste li ga u nastavi i je li važnija verbalna ili neverbalna komunikacija.

8.2. Istraživačka pitanja

Ukupno je postavljeno sljedećih 15 istraživačkih pitanja:

1. Spol ispitanika
2. Godine rada u struci
3. Trenutno poučavam ___ razred?
4. Smatrate li se dobrim govornikom. Obrazložite.
5. Vidite li svoj napredak u govorničkim vještinama tijekom godina rada?
Što se promijenilo?
6. Što mislite: u nastavi Hrvatskog jezika važnije je verbalna ili neverbalna komunikacija? Zašto?
7. Zaokružiti koja vrsta komunikacije prevladava na satu Hrvatskoga jezika:
učitelj – učenik, učitelj – učenici, učenik – učenik, učenik – učenici,
učenici – učenici.
8. Obrazložiti odgovor na prethodno pitanje.
9. Što mislite o svojoj komunikaciji s učenicima na satovima Hrvatskoga jezika?
10. Kako pokušavate unaprijediti komunikaciju na nastavi Hrvatskog jezika?
Navedite konkretne primjere.
11. Koje su prema Vašem mišljenju osobine dobrog učitelja – govornika u nastavi Hrvatskog jezika?
12. Koliko je općenito važna uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika? Zašto?

13. Koristite li se zavičajnim govorom na satu Hrvatskog jezika? Obrazložiti zašto i ukoliko je odgovor potvrđan, navesti kada i u kojim situacijama.
14. Na koji način kod učenika razvijate govorničke vještine?
15. Koji su, prema Vašem mišljenju, izazovi na koje nailazite prilikom razvijanja govorničkih vještina kod učenika?

8.3. Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika je 107 učitelja razredne nastave, točnije, 105 (98 %) učiteljica i 2 (2 %) učitelja razredne nastave. U struci manje od 10 godina je 32 (29,9 %) učitelja, 31 (29 %) učitelja više od 31 godine, 28 (26,2 %) od 21 do 30 godina i 16 (15%) učitelja od 11 do 20 godina.

8.4. Postupak istraživanja

8.4.1. Prikupljanje podataka

Anketa je metoda istraživanja koju Vujević (2002) karakterizira kao svako prikupljanje podataka uz pomoć postavljenih pitanja, a isto tako to je način pismenog prikupljanja podataka o stavovima i mišljenjima na reprezentativnom uzorku ispitanika uz pomoć upitnika. Nadalje, *anketa je posebna metoda za prikupljanje podataka pomoću koje možemo doći do podataka o stavovima i mišljenjima ispitanika* (Vujević, 2002: 123).

Prema Lamzi-Posavec anketna su istraživanja usmjerena na *promatranje pojave na individualnoj razini pa stoga omogućavaju izravnu analizu i interpretaciju rezultata s obzirom na relevantna demografska, socijalna i druga obilježja obuhvaćenih društvenih kategorija* (Lamza-Posavec, 1995: 52).

Prigodni uzorak je korišten za provedeno istraživanje. Autorice ga opisuju kao *uzorak čiji su nam članovi „na raspolaganju“, odnosno koji su nam stjecanjem okolnosti dostupni prilikom istraživanja* (Tkalec Verčić i sur, 2010: 84).

Prije provedene online ankete, ispitanici su upućeni u svrhu istraživanja te im je osigurana anonimnost. Za ispunjavanje potrebno je otprilike 15 – 20 minuta. Upitnik je sastavljen od 15 pitanja koja su obuhvaćala spol ispitanika, godine rada u

struci i koji razred poučavaju, načine unaprjeđivanja komunikacije na nastavi Hrvatskog jezika, koriste li se zavičajnim govorom i kada, je li važnija verbalna ili neverbalna komunikacija, napreduju li u govorničkim vještinama tijekom godina rada i što se promijenilo, s kojim izazovima se susreću prilikom razvijanja govorničkih vještina kod učenika i koje su to osobine dobrog učitelja – govornika. Učitelji razredne nastave su prigodan uzorak za provođenje ankete. Online anketa je provedena putem društvene mreže Facebook, podijeljena u različite grupe u kojima su članovi učitelji razredne nastave. Ispitanici su mogli odustati u bilo koje vrijeme ispunjavanja online ankete, a rezultati istraživanja su isključivo namijenjeni za izradu diplomskog rada.

8.4.2. Analiza podataka

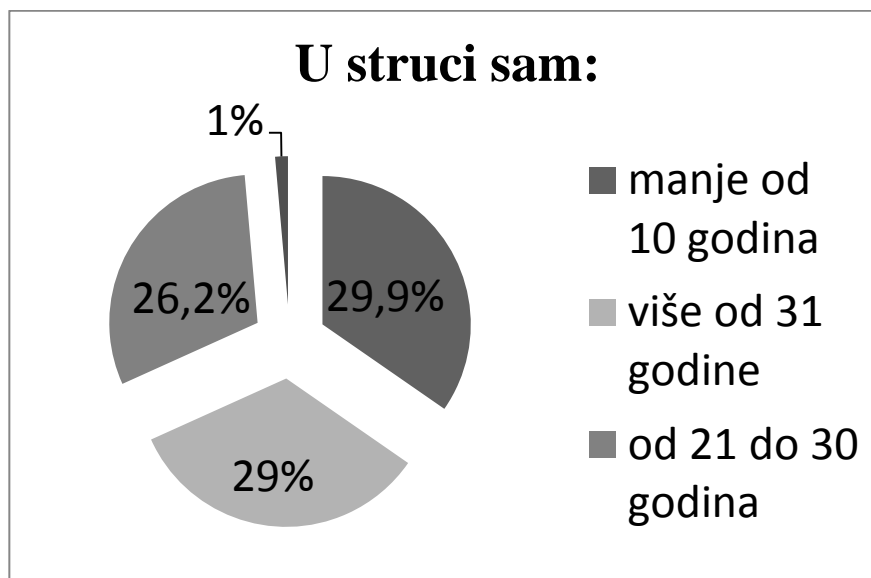
Učitelji su u istraživanju bili traženi da odgovore na niz pitanja, a dobivene odgovore smo uspoređivali ne bi li pronašli sličnosti i razlike u njima.

9. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U *online* anketi sudjelovalo je 107 učitelja razredne nastave. Sastavljena je od 15 pitanja. Pitanja pod rednim brojem jedan do tri ispitivala su spol, godine rada u struci i razred koji učitelj poučava, te pripadaju pod općenita pitanja.

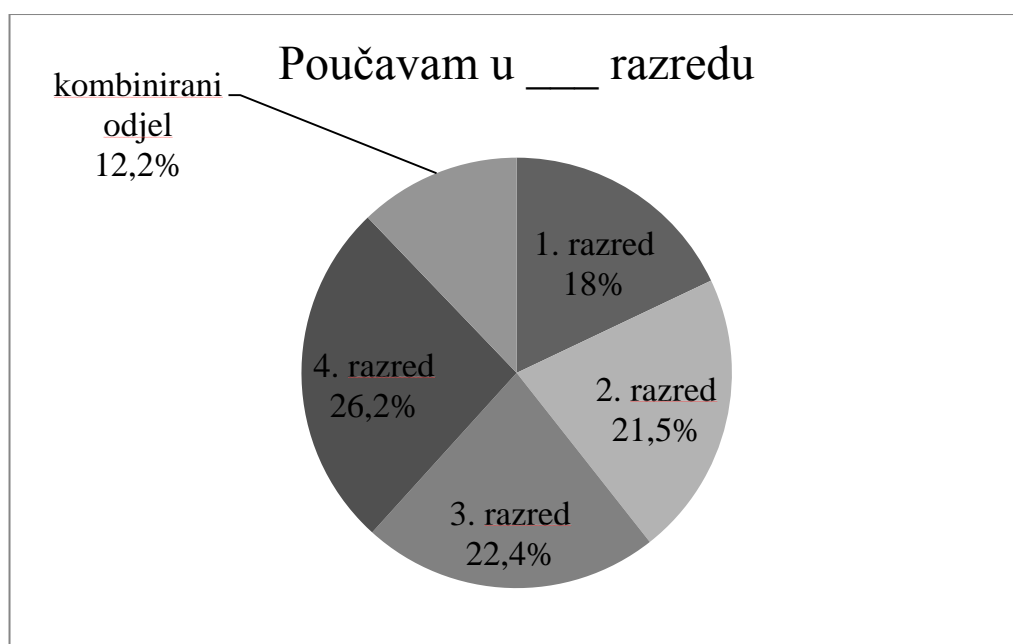
Rezultati pokazuju da je ukupno 105 (98,1 %) ispitanika ženskog spola i svega 2 (1,8%) ispitanika muškog spola pristupilo ispunjavanju online ankete. U anketi je sudjelovao najveći broj učitelja razredne nastave koji su u struci manje od 10 godina njih 32 (29,9%), zatim 31 (29%) sa više od 31 godinom rada u struci, 28 (26,2 %) od 11 do 20 godina i 28 (26,2%) je u struci od 21 do 30 godina (Grafikon 1).

Grafikon 1: Godine rada u struci

Najveći broj učitelja razredne nastave poučava u 4. razredu, njih 28 (26,2%), zatim 24 (22,4%) u 3. razredu, 23 (21,5%) u 2. razredu, u 1. razredu poučava 19 (18%), a najmanje u kombiniranom odjelu, njih 13 (12,2%) (Grafikon 2).

Grafikon 2: Trenutno poučavam ____ razred?

Zatim su slijedila pitanja otvorenog tipa, učitelji razredne nastave su morali obrazložiti svoje odgovore, te su se samo potpuni odgovori prihvaćali i analizirali. Učitelji su samostalno i anonimno odgovarali, bez pritiska i mogućnosti izbora da u bilo kojem trenutku mogu odustati od ispunjavanja ankete.

U nastavku su prikazani odgovori od rednog broja 4 do 15, a vezani su mišljenja učitelja jesu li dobri govornici, vide li svoj napredak u govorničkim vještinama tijekom godina rada i što se promijenilo, je li važnija verbalna ili neverbalna komunikacija, koje su osobine dobrog učitelja – govornika, koliko je općenito važna uloga učitelja kao govornika, i dr..

Pitanje 4: *Smatrate li se dobrim govornikom? Obrazložite.*

4. pitanje (N = 107)	DA		NE		UGLAVNOM	
	N	%	N	%	N	%
	94	87,9	1	1	12	11,2

Tablica 1. Prikaz odgovora ispitanika i postotak odgovora na 4. pitanje

Na ovo pitanje odgovorilo je 107 ispitanika. Većina učitelja razredne nastave smatra se dobrim govornikom, točnije njih 94.

Obrazloženja su sljedeća:

- znam kako kontrolirati jačinu glasa te kako zainteresirati učenike da pažljivo slušaju što im govorim

- uvijek pronalazim kreativna rješenja i odgovore

- s učenicima komuniciram hrvatskim standardnim jezikom, pravilno naglašavam riječi, uglavnom uspijevam organizirati misli prije no što su izrečene

- rječnik i sadržaj nastojim prilagoditi onima koji slušaju

- elokventna sam, imam širok rječnik, a u komunikaciji pazim na primjeren način govora, ovisno u kojim se okolnostima nalazim i tko mi je sugovornik

- govorim tečno, nemam poštapalica, pravilno artikuliram glasove, imam dobru dikciju, znam sažeti, znam fokusirati pogled, komunicirati neverbalno

- govorim dovoljno glasno i razumljivo, opuštena sam, pratim reakcije slušatelja i često dobijem povratnu informaciju da je bilo zanimljivo

- trudim se što je razgovjetnije moguće izražavati tijekom nastave i prije svega koristiti hrvatski standardni jezik

- pohađala sam govorništvo i nemam tremu pri javnom nastupu

- *vodim računa koliko dugo govorim, govorim različitim tempom i mijenjam boju glasa, trudim se nasmijati slušatelje*
- *mogu govoriti i bez unaprijed osmišljenog govora*
- *ne zamuckujem te se najčešće pripremim za svoje izlaganje (kratke etape kojih se pokušavam držati)*
- *ostvarujem pozitivnu i ugodnu atmosferu, komunikacija s djecom je dvosmjerna i motivirajuća*
- *ne koristim poštalice i ne zamuckujem, godišnje pročitam preko 100 knjiga i imam bogat leksik*
- *mogu puno pričati, volim puno pričati i vrlo sam komunikativna*

Na ovo pitanje jedan učitelj razredne nastave se ne smatra dobrim govornikom, a obrazloženje glasi: „*teško se natjeram da govorim književnim jezikom*“.

Uglavnom dobrim govornikom se smatra 12 ispitanika, a obrazloženja su:

- *ako se potrudim, uvijek mogu bolje*
- *ovisi o temi o kojoj govorim*
- *uglavnom me učenici razumiju i slušaju*
- *uglavnom jesam, stalno govorim i objašnjavam, bez prestanka u razredu*
- *ovisi tko mi je publika i ako mi je tema bitna, dobar sam govornik*
- *ovisi o inspiraciji, motivaciji, interesu, trenutku, poznavanju tematike.*

Pitanje 5: *Vidite li svoj napredak u govorničkim vještinama tijekom godina rada. Što se promijenilo?*

5. pitanje (N = 107)	DA		NE		I DA I NE	
	N	%	N	%	N	%
	100	93,5	6	5,6	1	1

Tablica 2. Prikaz odgovora ispitanika i postotak odgovora na 5. pitanje

Na ovo pitanje odgovorilo je svih 107 ispitanika, a većina ih vidi svoj napredak u govorničkim vještinama tijekom godina rada u pozitivnom smislu.

Obrazloženja odgovora:

- *više sam sigurnija i imam više samopouzdanja*
- *promijenila se okolina*
- *sigurnija sam*
- *promatrači su mi ukazali na poštalice koje sam koristila, te sam s vremenom uspjela to izbaciti iz govora*
- *više slušam i razmišljam o onome što mi učenici poručuju, više ih promatram i razmišljam o svom nastupu, naučila sam neke trikove kako zadržati pažnju, kako biti zanimljiv i kad je tema dosadna*
- *smanjila sam upotrebu dijalekta i sve jasnije i razgovjetnije izgovaram pojmove*
- *godine iskustva i životnog i radnog, promijenile su me, više nisam nervozna za vrijeme javnog nastupa*
- *više pazim što sam starija i primjenjujem promjene u izrazima, vokabular mi je bogatiji i nastojim ispraviti greške*
- *mijenja se moja svijest o važnosti izlaganja učenika pravilnom govoru i obogaćivanju njihovog osobnog vokabulara*
- *prepoznajem koje su informacije bitnije i kako ih naglasiti, učiniti razumljivijima i jasnijima*
- *više znanja i iskustva, te manje brige o tome kakav dojam ću ostaviti, zanima me jedino tema o kojoj govorim*

- *mislim da su javni satovi i prezentiranje na fakultetu doprinijeli razvoju mojih govorničkih sposobnosti*
- *puno sam slobodnija u razredu i komunikaciji, trema nije prisutna kao na početku*
- *ne trebam podsjetnik, natuknice, izražavam se jasnije.*

Svoj napredak tijekom godina rada u govorničkim vještinama ne vidi 6 učitelja razredne nastave. A razlozi su:

- *nova sam u struci*
- *ostala sam ista*
- *u 33 godine rada ništa*
- *nemam dovoljno iskustva.*

Jedan ispitanik vidi, ali i ne vidi svoj napredak, a obrazloženje je: „sigurnija sam u govoru, ali mi se smanjuje broj riječi koji koristim“.

Pitanje 6: *Što mislite: u nastavi Hrvatskog jezika važnija je verbalna ili neverbalna komunikacija? Zašto?*

6. pitanje (N = 105)	VERBALNA		NEVERBALNA		OBJE	
	N	%	N	%	N	%
	57	54,3	4	3,8	44	42

Tablica 2. Prikaz odgovora ispitanika i postotak odgovora na 6. pitanje

Na spomenuto pitanje, odgovorilo je 105 ispitanika. Većina ih smatra da je verbalna komunikacija važnija, njih 57. Dok 4 ispitanika smatra neverbalnu komunikaciju važnijom, no njih 44 (42 %) misli kako su obje važne.

Obrazloženja za verbalnu komunikaciju kao važniju su:

- *pogotovo izražajnost i razgovor na standardnom jeziku, jer neverbalnu komunikaciju učenici svakako uče spontano i svakodnevno, dok je hrvatski jezik najbolje poučavati u razredu kako bi se kvalitetno primjenjivao u svakidašnjici*

- *učenici moraju imati ispravnog govornika kako bi oni naučili ispravno govoriti*
- *s učenicima je potrebno razgovarati i raditi na njihovom govoru kako bi razvili što bolje komunikacijske vještine*
- *može učiteljica izgledati kao manekenka, ali kad progovori – to je ono što zadržava pažnju učenika*
- *danas djeca premalo vježbaju jasan i pravilan govor, škola je možda jedino uporište za razvoj govora na standardu, TV i drugi mediji su sve manje ispravan govorni predložak*
- *učenici imaju siromašan rječnik, ne znaju oblikovati misli i osjećaje, teško se izražavaju potpunim rečenicama i na pravilan način*
- *djeca imaju problema sa izražavanjem vlastitih misli, stavova i ostalog*
- *svojim primjerom pružamo učenicima uvid u potrebu lijepog govorenja i tako ih učimo da primjenjuju ono o čemu uče*
- *ništa ne može zamijeniti živu riječ.*

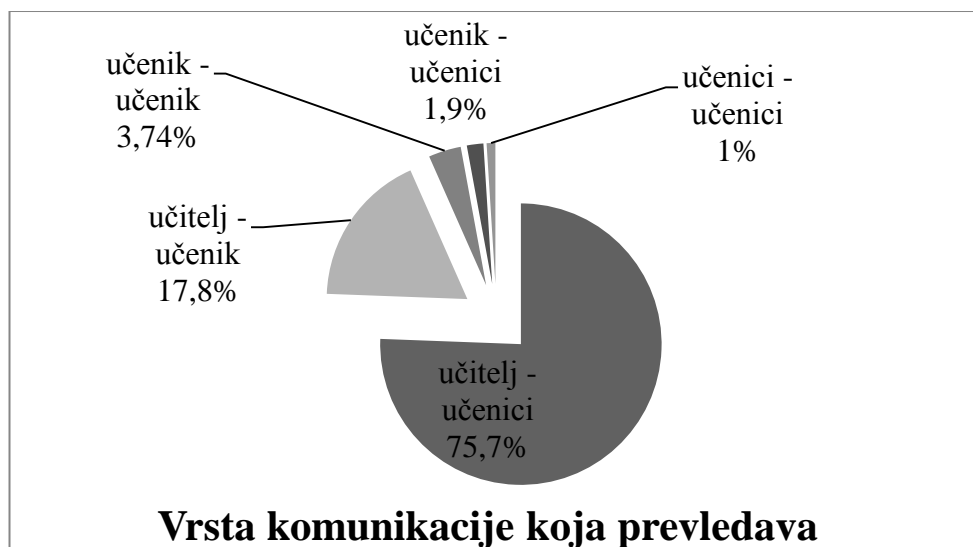
Njih 44 (42 %) smatra da obje komunikacije imaju podjednaku važnost, a razlozi zbog kojih tako misle su:

- *nadopunjuju se i učvršćuju*
- *nekad „slika“ govori tisuću riječi*
- *djeca lakše i brže razumiju, čuju, upamte, ponove, primjenjuju*
- *verbalna kao uzor i neophodna je, neverbalnom se isto puno izriče*
- *osim što slušaju naš govor, promatraju naše kretnje i mimiku lica*
- *veći udio komunikacije odvija se neverbalno, a u nastavi općenito je važan i verbalan dio zbog usvajanja pravogovora*
- *uzalud govornik izgovara sadržaj ako je njegovo držanje neuvjerljivo i ako ne prati svoju publiku*
- *s učenicima je potrebno razgovarati i raditi na njihovom govoru kako bi razvili što bolje komunikacijske vještine, a neverbalna kako bi odredili u čemu se učenik osjeća ugodno.*

Naposljetku, 4 ispitanika smatra neverbalnu komunikaciju važnijom i to zbog: „iskrenija je, teško je prikriti pravi osjećaj, a riječi mogu biti „*pričom radi pričanja*““; „učenici nas prvo primjećuju, a tek onda slušaju“; „djeca jako dobro vide i osjećaju“.

Pitanja 7 i 8, međusobno su povezana, 7. pitanje: *Izaberite koja vrsta komunikacije prevladava na satu Hrvatskoga jezika: učitelj – učenici, učitelj – učenik, učenik – učenik, učenik – učenici, učenici – učenici.*, zatim 8: *Obrazložiti odgovor na 7. pitanje..*

Pomoću grafikona prikazana je vrsta koja prevladava na satu Hrvatskoga jezika:

Na ovo pitanje odgovorilo je 107 ispitanika, njih 81 (75,7%) i dalje smatra kako prevladava frontalni rad, tj. učitelj – učenici, a 19 (17,8%) ih smatra kako prevladava učitelj – učenik. Dok 4 (3,74%) ih smatra kako prevladava učenik – učenik, 2 (1,9%) se odlučilo za učenik učenici, a 1 (1%) ispitanik smatra da je to ipak učenici – učenici.

Većina ispitanika, njih 81 i dalje smatra kako prevladava frontalni rad, odnosno učitelj – učenici, a najčešća obrazloženja su:

- učitelj je voditelj i moderator

- još uvijek su mi učenici „jezično nezreli“ i potrebne su moje česte intervencije u smislu poticanja pravilnog izražavanja, postavljanja pitanja, formuliranja odgovora
- daje upute i organizira sat
- učenici se vrlo teško samostalno izražavaju pa im je potreban stalan poticaj
- učitelj je taj koji vodi komunikaciju, postavlja pitanja i objašnjava, dok učenici daju odgovore na pitanja i obrazlažu ih
- učitelj izlaže i time demonstrira sadržaje, učenici ponavljaju i stvaraju prema zadanom modelu
- često je jedini ili najjednostavniji način stjecanja određenih znanja
- učitelj izlaže i time demonstrira sadržaje, učenici ponavljaju i stvaraju prema zadanom modelu
- teško se odmaknuti od tradicionalnog modela.

Za učitelj – učenik složilo se 19 ispitanika, a razlozi su:

- učitelj postavlja pitanja, a učenik odgovara
- radi mojeg uvida u usvojenost i kako bi olakšala učeniku usvajanje gradiva
- iznošenje ideja, prijedloga i iznošenje vlastitog mišljenja
- pokušavam dati svakome priliku da se izrazi i iznese svoje mišljenje.

Zatim, 4 ispitanika smatra kako prevladava učenik – učenik, a obrazloženje je: „rad u paru“.

Za vrstu učenik – učenici odlučila su se 2 ispitanika, na način da: „potičem na suradničko učenje, grupni rad, međusobna komunikacija“.

Dok, jedan ispitanik svoj odabir za učenici – učenici navodi obrazloženje: „suradničko učenje, međusobna komunikacija, izlaganje“.

Pitanje 9: Što mislite o svojoj komunikaciji s učenicima na satovima Hrvatskoga jezika?

9. pitanje (N = 105)	DOBRA		VRLO DOBRA		ODLIČNA	
	N	%	N	%	N	%
	29	27,62	40	38,1	36	34,29

Tablica 2. Prikaz odgovora ispitanika i postotak odgovora na 9. pitanje

Na pitanje pod rednim brojem 9, odgovorilo je 105 ispitanika. Njih 40 (38,1 %) smatra kako imaju vrlo dobru komunikaciju s učenicima na satovima Hrvatskoga jezika, 29 (27,62 %) je izjavilo kako im je dobra komunikacija, a 36 (34,29 %) ispitanika tvrdi kako imaju odličnu komunikaciju s učenicima.

Najčešća obrazloženja zbog kojih 40 (38,1 %) ispitanika smatra kako imaju vrlo dobru komunikaciju s učenicima su:

- *uvijek postoji mjesta za napredak*
- *trenutno traje nastava na daljinu i ono što mi najviše nedostaje za realizaciju dobrog sata je upravo komunikacija, kroz komunikaciju (verbalnu i neverbalnu) mogu tijekom predavanja otkriti neke „rupe“ u znanju koje nisam predvidjela, te se zaustaviti i posvetiti vrijeme u objašnjavanju ili ponavljanju gradiva, trudim se da učenici više govore, iako nekada nisu zainteresirani za razgovor, pa se razgovor pretvori u monolog*
- *trudim se komunicirati bez grešaka te im ukazati na pogreške, ali ne kako bih ih obeshrabrila nego kako bi naučili ispravno govoriti*
- *u 1. razredu je moja komunikacija dominantnija, a kako učenici „rastu“ tako se i oni nauče pravilnom komuniciranju s ostalim učenicima*
- *tražim da bogate rječnik, odgovaraju potpunim rečenicama i koriste pravilne književne riječi*
- *radimo na poboljšanju komunikacije, npr. dok jedan govori, drugi šute*
- *držim da je moja komunikacija primjerena i da nije jednolična.*

Da imaju odličnu komunikaciju, tvrdi 36 (34,29 %) ispitanika, a razlozi su:

- *konstruktivna je i poticajna za daljnji rad*
- *komunikacija je pozitivna, otvorena i poticajna*
- *svakodnevno se trudim biti uzor*
- *volim ju, vole je, odlična je*
- *raznolika je, ovisno o vrsti sata, kada imamo raspravu, učenicima samo nametnem temu i pratim tijekom komunikacije, najčešće postavim pitanje i dajem učenicima da odgovaraju i obrazlože svoje odgovore*
- *volim ih motivirati na različite načine, stalno trigram za novim oblicima i načinima rada*
- *otvoreni smo i komunikativni, svatko govori, drugi ga slušaju, prilikom govora ispravljamo eventualne greške*
- *komuniciramo bez greške, dozvoljavam djeci da se bez straha i slobodno izražavaju i potičem da se sami ispravljaju pogreške u komunikaciji*
- *samo takva i mora biti da bi se ostvarili ishodi i dobila povratna informacija o naučenome*

Naposljetku, 29 (27,62 %) ispitanika smatra kako ima dobru komunikaciju jer:

- *uvijek ima mjesta za napredak*
- *ponekad je teško u većem razredu i potrebno se često suzdržavati i dati i sebi i njima vrijeme*
- *specifična zbog učenika kojima hrvatski jezik nije materinski jezik*
- *dajem njima da izražavaju svoje mišljenje*
- *puštam da se razvije rasprava.*

Pitanje 10: *Kako pokušavate unaprijediti komunikaciju na nastavi Hrvatskoga jezika? Navedite konkretne primjere.*, odgovorilo je 105 ispitanika.

Svi ispitanici su svojim odgovorima ukazali kako raznim metodama i aktivnostima unaprjeđuju komunikaciju na nastavi Hrvatskoga jezika, a to su:

- *izmjenjujem vrste komunikacija*
- *učenike stavljam u nekoliko skupina s različitim zadacima, nakon predviđenoga vremena za rješavanje, učenici svih skupina izlažu svoj rad, a ostale skupine postavljaju pitanja i iznose svoja mišljenja, na taj način ja sa samo posrednik i eventualna pomoć dok učenici razmjenjuju svoja nova saznanja*
- *usmeno zadajem zagonetke, šale i potičem učenike na stvaranje novih i dajem pohvale za što slobodnije i samostalnije izražavanje*
- *pripremanjem za nastavu, razmišljanjem kako nešto približiti njima razumljivim rječnikom, vlastitom primjerom izražavanja*
- *smatram da su debate, razgovor u isto vrijeme također dobre za komunikaciju*
- *što više izražajnog čitanja, česte dramatizacije teksta*
- *uče na tuđim, ali i na svojim greškama, ponavljaju točan izgovor riječi nakon mene*
- *različitim metodama, kvizovima, križaljka, rebusima; asocijacijama, jezičnim igrama (pogodi predmet, pohodi riječ, zagonetke, pitalice), što više čitanja različite literature, zabavna lektira.*

Pitanje 11: *Koje su prema Vašem mišljenju osobine dobrog učitelja – govornika u nastavi Hrvatskog jezika?*, odgovorilo je 106 ispitanika.

Ispitanici smatraju da osobine dobrog učitelja – govornika u nastavi Hrvatskog jezika su:

- *staloženost, smirenost, sigurnost, samopouzdanje*
- *disciplina, treba imati dosta znanja o mnogim temama koje učenike eventualno mogu zanimati*
- *mora biti jasan, glasan, razumljiv i strastven, poželjno je da učitelj ima bar mrvicu glumačke sposobnosti*
- *pristupačan, pravilno se izražavati, strpljivo podučavati i učiti djecu da se sami trude prihvatiti pravilan izričaj, kako u usmenom, tako i u pisanom obliku*
- *učenike ne kritizirati, već poticati*
- *na različite kreativne načine zadržava pažnju učenika, da neverbalna komunikacija bude u skladu s verbalnom*
- *dobar model svojim učenicima, spreman prihvatiti svoje pogreške, ispraviti se i pokazati učenicima da možemo naučiti, ne samo na svojim greškama, već i na greškama ostalih*
- *zna slušati svoje učenike, potiče ih na verbalno i pisano izražavanje, svojim govorničkim sposobnostima i poznavanjem psihofizičkih osobina učenika pridobije pozornost učenika*
- *dobar motivator, imati interesantan stil govora, ne biti dosadan učenicima, povremeno unijeti i humor u nastavi*
- *dobro snalaženje na književnom jeziku, dok govori da se uživi u ono što priča kako bi mogao dočarati učenicima*
- *spremnost na svaki novi izazov, uvažavanje i njegovanje lokalnog rječnika*
- *osoba od povjerenja, uzor svojim djelovanjem.*

Pitanje 12, ispitanike ispituje *Koliko je općenito važna uloga učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika? Zašto?*

Na pitanje je odgovorilo 102 ispitanika, a odgovori su bili slični, svi su se složili kako je uloga učitelja kao govornika izuzetno važna, zbog:

- temelj učenicima za boljim jezikom
- mi smo uzor, učenici puno vremena provode s nama i na kraju mi ih učimo pravilnom govoru, jer ako smo loš uzor u govorništvu, ne nudimo im prostor za napredak i razvijanje
- svojim primjerom učimo ih komunikaciji, ali možemo i odagnati strah od javnih nastupa i učiniti ih sigurnijima u sebe
- malene glavice sve upijaju, sve ono što je bitno nama, bitno je i njima
- učenici u tim godinama i dalje obogaćuju svoj opus vokabulara i mislim da je bitno da u razrednoj nastavi od svog učitelja/učiteljice to bude maksimalno preneseno
- učitelj u razredu je autoritet, mora biti dosljedan, ali i snalažljiv, a učenici moraju imati povjerenje u njegove metode i osjećati sigurnost i slobodu izražavanja u komunikaciji
- o tome ovisi interes učenika za jezične i sve druge sadržaje
- djeca uče na primjeru, zato često i dolaze u školu s nerazvijenim jezičnim vještinama jer kod kuće često imaju loš primjer
- on je most u razumijevanju novih sadržaja, uzor učenicima u načinu komuniciranja i učitelj komunikacije
- učitelj je često osoba s kojom djeca najviše razgovaraju.

Pitanje 13: *Koristite li se zavičajnim govorom na satu Hrvatskog jezika? Obrazložiti zašto i ukoliko je odgovor potvrđan, navesti kada i u kojim situacijama.*

Prikazana je tablica s odgovorima ispitanika i postotak odgovora na pitanje pod rednim brojem 13:

13. pitanje (N = 105)	DA		NE	
	N	%	N	%
	66	62,86%	39	37,14%

Tablica 2. Prikaz odgovora ispitanika i postotak odgovora na 13. pitanje

Kao što možemo vidjeti, na pitanje pod rednim brojem 13, odgovorilo je 105 ispitanika. Njih 66 (62,86%) koristi zavičajni govor, a 39 (37,14%) ne koristi zavičajni govor na satu Hrvatskog jezika.

Obrazloženja zašto i kada ispitanici koriste zavičajni govor su sljedeća

- *kod obrade pjesama na zavičajnom govoru*
- *smatram da je jako važno da se zavičajni govor ne zaboravi, a isto tako i da se nauči kako se to govori na standardnom jeziku, kada upotrijebe neku riječ na zavičajnom ispravim ih da znaju da je to na zavičajnom i da tako ne pišemo*
- *moji učenici tako govore, ispravljam ih i potičem na književni za vrijeme nastave, smatram da trebaju znati književni jezik, ali ne smiju zaboraviti ni zavičajni, imamo divne izraze na zavičajnom, bila bi šteta da se riječi s vremenom zaborave; „na satovima književnosti i medijske kulture, jer smatram da je važno da učenici prihvate narječja kao i kulturu koja je vezana za pojedino narječje*
- *njeguemo narječje, ali naravno znamo poštovati norme standardnog jezika, prilikom prepričavanja situacije koje su se dogodile, obrada pjesme na kajkavskom narječju*
- *kada bih im neke pojmove lakše objasnila, ako su im nerazumljivi*
- *jer polako nestaju zavičajni govori, a to je poprilično tužno, najveći uspjeh mi je kada i učenik koji nije iz zavičaja nauči određene faze i postane bar na tren „domaći čovik“*

Suprotno tome, 39 ispitanika ne koristi zavičajni govor zato što:

- *ne, to je nedopustivo, znam da to učitelji rade, ali time učenike ne uče pravilnom hrvatskom jeziku*
- *ne podržavam zavičajni govor u obrazovnim ustanovama*
- *nije mi svojstven, inače ne govorim zavičajnim govorom*
- *u našem kraju se ne govori zavičajnim govorom*
- *navikla sam govoriti književnim jezikom*
- *to je seljački.*

Pitanje 14: *Na koji način kod učenika razvijate govorničke vještine?*, odgovorilo je 104 ispitanika.

Većina ispitanika najčešće je odgovarala

- *poticanjem na govorenje*
- *raznim jezičnim igrama*
- *stvaranjem priča uz poticaj*
- *samostalni govor uz jasna pravila*
- *čitaju, pričaju, opisuju, prepričavaju*
- *ne kritiziram već potičem, nudim primjer*
- *igre dramatizacije, razgovor u paru, rasprava*
- *prezentiranjem, debatom*
- *čitanjem lektire i ne samo lektire nego i drugih zanimljivih sadržaja*
- *suraduju u grupi*
- *najčešće kroz igru uloga (novinar, pisac, učitelj itd.)*
- *scenskim nastupima na svečanostima, prezentiranjem literarnih radova na priredbama u učionici, školi, gradu*
- *poticanjem na usmeno izražavanje bez straha od greške, jer je i greška način učenja i na još mnoge druge načine*
- *tražim odgovaranje na pitanja potpunim rečenicama, tražim od njih da mi objasne neki izraz da čujem znaju li da upotrijebiti na pravilan način.*

Pitanje 15: *Koji su, prema Vašem mišljenju, izazovi na koje nailazite prilikom razvijanja govorničkih vještina kod učenika?*

Na posljednje pitanje odgovorilo je 105 ispitanika, a izazovi na koje učitelji nailaze su:

- *otpor učenika za usvajanjem*
- *neki učenici imaju govorne teškoće, pa su nesigurni u sebe*
- *zrelost učenika, različito predznanje, mucanje, tepanje, slaba socijalizacija općenito*
- *moji učenici žive u kajkavskom govornom području i često kajkavskim narječjem govore i u učionici, važno je kod nastave Hrvatskog jezika ispraviti ih kako bi u budućoj službenoj komunikaciji govorili standardnim jezikom*
- *sve siromašniji rječnik, malo čitaju, pogrešno naglašavaju jer su okruženi takvim govorom (čak i na TVu), teško se usmeno i pisano izražavaju*
- *sramežljivost u izražavanju vlastitih doživljaja i osjećaja učenika, strah od nastupa i bilo kakvog usmenog izlaganja te odgovaranje na cjelovitim rečenicama*
- *ne razlikuju č i ć te često govore i onda i onda*
- *razgovorni jezik kojim se učenici učestalo služe na svim satima prilikom davanja odgovora (da li, reko i sl.) i ne odgovaraju na pitanja cijelom rečenicom nego samo s jednom riječju*
- *svašta se tolerira, nemaju uzor u obiteljskoj komunikaciji*
- *današnja djeca su zahtjevnija, bliži im je pristup informacijama, treba koristiti različite strategije koje motiviraju njihov rad i napredovanje*
- *ne znaju ispričati kraću priču u ova digitalna vremena kad je sve na „klik“ nisu baš motivirani na čitanje, pa lektira je na neki način izazov*
- *zanemarivanje govora u ljetnim mjesecima, minimalna komunikativnost, skraćivanje rečenica zbog poruka na mobitelu*
- *kako jačati učeničko samopouzdanje i osnažiti sposobnosti kako bi bili što bolji govornici.*

10. RASPRAVA

Analizom dobivenih rezultata ovog istraživanja uvidjeli smo kako u razrednoj nastavi većina je ispitanika ženskog spola. Na temelju dobivenih rezultata, zaključili smo kako godine rada u struci stvaraju iskustvo i utječu na rad učitelja.

Nadalje, 87,9 % ispitanika se smatra dobrim govornikom jer su vrlo komunikativni, slušaju učenike što govore, čitaju knjige i bogate svoj rječnik, govore dovoljno glasno i razumljivo, opušteni su tijekom javnog nastupa, prate reakcije slušatelja, raznim metodama ono što prezentiraju čine zanimljivijim. Dok 11,2 % ispitanika smatra kako ima još mjesta za napredak, ali radom i trudom napreduju i svojim primjerom pokazuju kako postati dobrim govornikom, ovisno i o motivaciji, zainteresiranosti, ali i snalaženju u onome o čemu govore.

Također, 93,5 % vidi svoj napredak u govorničkim vještinama tijekom godina rada, nisu im potrebne smjernice i zapisi, imaju više samopouzdanja i sigurniji su u svom nastupu i nemaju tremu, raspoznaju koje informacije su bitne i kako ih naglasiti, mijenja im se svijest o važnosti izlaganja učenika pravilnom govoru i obogaćivanju njihovog osobnog vokabulara. Ono što je iznenađujuće, i suprotno do svega navedenoga jest odgovor jednog ispitanika, kako u 33 godine radnog staža ne vidi svoj napredak.

Što se tiče verbalne i neverbalne komunikacije u nastavi, 54,3 % tvrdi kako je važnija verbalna jer svojim primjerom učenicima pružaju uvid u potrebu lijepog govorenja i tako ih uče da primjenjuju ono o čemu uče i da ništa ne može zamijeniti živu riječ, smatraju kako je s učenicima potrebno razgovarati, jer učenici imaju problema s iznošenjem vlastitog mišljenja i stavova. Iako manje, ali ne previše, 42 % ispitanika smatra kako su obje komunikacije važne, jer se međusobno nadopunjuju i povezuju, učenici slušaju govor učenika, ali i promatraju kretnje i mimiku lica, jer uzalud govornik izgovara sadržaj ako je njegovo držanje neuvjerljivo i ako ne prati svoju publiku. Za razliku od svega navedenoga, 3,8 % ispitanika tvrdi kako je neverbalna komunikacija važnija, jer učenici jako dobro vide i osjećaju, prilikom ulaska u učionicu prvo primjećuju učitelja, a tek onda slušaju.

Frontalni rad u nastavi i dalje koristi 75,8 %, smatraju kako je učitelj moderator i daje upute te organizira sat, zbog teškog samostalnog izražavanja,

učitelji potiču učenike i postavljaju pitanja i smatraju kako se teško maknuti od tradicionalnog tipa. Dok 17,8 % ispitanika nastoji dati svakome priliku da se izrazi i iznese svoje mišljenje te paralelno dobivaju povratnu informaciju usvojenosti nastavnog sadržaja. A 6,64 % smatra kako sve vrste prevladavaju i koriste se raznim metodama, potiču na suradničko učenje, međusobnu komunikaciju i izlaganje. Smatramo kako bi učitelji trebali biti u koraku sa suvremenim svijetom, i sve više uključivati učenike u nastavu, poticati ih da što više budu uključeni u nastavu, i tek u krajnjem slučaju provoditi frontalni rad koji sve više zamara i nastavu čini monotonom, jer ukoliko se učenike ne uključuje u nastavu, gube koncentraciju i mislima odlutaju na neko drugo mjesto.

Što se tiče komunikacije u nastavi, 38,1 % ispitanika ju smatra vrlo dobrom, smatraju kako uvijek ima mjesta za napredak, svojom otvorenom i poticajnom komunikacijom stvaraju ugodnu i radnu atmosferu. Učitelji nastoje dozvoliti svima da govore, pritom poštuju jedni druge, dok jedan govori, ostali slušaju, uvažavaju tuđa mišljenja, a prilikom govora ispravljaju se greške.

Ispitanici smatraju da dobro učitelj – govornik u nastavi Hrvatskog jezika mora biti staložen, smiren, siguran i discipliniran. Svojim pravilnim izražavanjem biti uzor učenicima, svjestan svojih grešaka, koje treba prihvatiti i ispraviti. Također, bitno je da učenike potiče i ne kritizira, sluša svoje učenike i motivira ih u daljnjem radu. Učitelj mora biti motivator, spreman na izazove koji su stavljeni pred njega, osoba od povjerenja, te u svoju nastavu unijeti malo humora kako bi razbio monotoniju i nastavu učinio zanimljivijom.

Zbog svega navedenoga, uloga učitelja je izuzetno važna, jer su učitelji uzor učenicima i djeca uče na primjeru. Učenike treba poticati, usmjeravati i učiniti ih sigurnijima u sebe. Potreban je konstantan rad na sebi kako bi bio dobar uzor učenicima, jer ukoliko su učitelji loši govornici, postat će i učenici.

Što se tiče zavičajnog govora, analizom dobivenih podataka, možemo uvidjeti da ga 62,86 % ispitanika ipak koristi u nastavi. Koriste ga prilikom obrade pjesama na zavičajnom govoru, lakšeg objašnjavanja pojedinih izraza, ali i učenja riječi na zavičajnom i na standardnom jeziku. No, 37,14 % ispitanika smatra kako je to nedopustivo i da zavičajnom govoru nema mjesta u školi, neki ga nazivaju i „seljačkim“, ili im je nepoznat i zbog toga ga ne koriste.

U današnje vrijeme sve češća pojava je da učenici prilikom polaska u školu imaju govorne teškoće, pružaju otpor za usvajanjem, osjećaju se nesigurnima i imaju siromašan rječnik, a vokabularom kojim raspolažu pogrešno naglašavaju, jer se nalaze u takvoj sredini. Gotovo svi učenici su upoznati s tehnologijom koja je sve više prisutna u svakodnevnicima, te većinu vremena provode na mobitelima, ispred računala i televizije i okruženi su lošim primjerom govorničtva i skloni nekomuniciranju. Dolazimo do zaključka kako su učitelji ponekad jedini s kojima učenici komuniciraju, što predstavlja veliki problem. Djeca bi od najranije dobi trebala biti okružena dobrim primjerom govora, zbog toga je potrebno da i roditelji djetetu budu primjer dobrog govornika, ukazati mu primjerom kako pravilno govoriti, što više komunicirati s njime, poticati ga, te time postaviti dobre temelje za daljnji napredak u osnovnoškolskom obrazovanju. Zbog malog broja ispitanika ove rezultate ne možemo generalizirati, potrebna su buduća detaljnija istraživanja no oni predstavljaju smjer u kojem bi daljnja istraživanja mogla biti provedena.

11. ZAKLJUČAK

Komunikacija je ključ za stvaranje čvrstih odnosa ljudi, služi za razgovor i razmjenu misli, a treba biti zasnovana na međusobnom razumijevanju, slušanju tuđih misli i prepoznavanju svojih i tuđih osjećaja, ali i pravilnog reagiranja na njih.

Nadalje, uz sve navedeno kroz ovaj diplomski rad, zaključujemo kako stjecanje i usvajanje komunikacijskih vještina i sposobnosti zahtijeva puno truda i vremena. Ukoliko želimo da se one usvoje, potrebno je od najranije dobi izgraditi čvrste osnove koje se tijekom cijeloga života razvijaju i unaprjeđuju.

Kako bi razvili govorničke vještine novih generacija, učitelji moraju ući u svijet učenika, upoznati ga i razumjeti, zatim prilagoditi svoje poučavanje. Svjesni činjenice kako je svaki učenik jedinstven, treba mu tako i pristupiti, a za to je potrebno znanje, otvorenost i želja za promjenom. Svaka nova generacija učiteljima nosi nešto novo, svaka od njih i mijenja učitelja. Učitelj svjestan svojih mogućnosti, znanja i vještina, svojim primjerom treba biti uzor učenicima. Prvenstveno, učenicima treba biti prijatelj, stvoriti blizak i iskren odnos pun povjerenja i razumijevanja, a tek onda učitelj.

Jer, svako biće uz potrebu zadovoljavanja bioloških potreba, tako i svojim razmišljanjem i komunikacijom ostvaruje položaj u društvenoj zajednici. Na tom putu važnu ulogu ima učitelj. Učitelj ima čast usmjeravati učenike na njihovom putu, ta spontana i bezbrižna bića učiniti odraslim ljudima koji će svijet učiniti boljim mjestom za cijelo čovječanstvo.

Učitelji današnjice su kreativniji i na razne načine pokušavaju unaprijediti komunikaciju s djecom, nastoje u djeci pobuditi osjećaj pravilnog govora i stvaranja međuljudskih odnosa. Najvažnije im je da su njihovi učenici svjesni onoga što govore, da sve izgovoreno utječe na ostale sugovornike u komunikaciji, pa tako treba paziti da ih ne povrijede, jer može ostaviti trajne posljedice.

Biti svjestan svojih pogrešaka, prihvatiti ih i ispraviti, te svojim primjerom biti uzor učenicima su samo neke od osobina dobrog učitelja govornika. Istraživanjem smo uvidjeli da ne postoje velike razlike prilikom unaprjeđenja komunikacija na nastavi Hrvatskog jezika, da se većina učitelja smatra dobrim govornicima, a svoj napredak postigli su tijekom godina rada. U današnjoj svakodnevnici, sve češće se susreću s učenicima koji imaju siromašan vokabular, nepravilno izgovaraju glasove ili imaju

govorne poteškoće. Uzroci tome su različiti, polaze od činjenice da se nalaze u takvoj sredini gdje je komunikacija loše, suvremena ih tehnologija uči krivom naglasku.

Upravo iz tog razloga, u ovom diplomskom radu naglasak je na važnosti uloge učitelja kao govornika u nastavi Hrvatskog jezika, navedeni su kreativni načini poboljšanja nastave Hrvatskog jezika i vrste komunikacije i koje vještine mora posjedovati svaki učitelj kao dobar govornik.

12. LITERATURA

1. Ajduković N., Pečnik M. (2002). *Nenasilno rješavanje sukoba*. Zagreb: Alinea
2. Bežen, A. (2005). *Zavičaj i zavičajnost u znanosti i obrazovanju*. Školski vjesnik, 3-4 (54), str. 183-194
3. Bognar, L., Matijević M., (2002). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga
4. Borg, J. (2009). *Govor tijela*. Zagreb: Veble commerce
5. Brajša, P. (1994). *Pedagoška komunikologija*. Zagreb: Školske novine
6. Čudina-Obradović, M., Težak, D. (1995). *Mirotvorni razred*. Zagreb: Znamen
7. Delors, Jacques i dr. (1998). *Blago u nama*. Educa, Nakladno društvo d.o.o., Zagreb,
8. Duran, M. (1997). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap
9. Ivanek, P., Mikić, B., Karabašić, J. (2012). *Razredna klima kao faktor sukoba u komunikaciji između učenika i nastavnika*. U: *Sportske nauke i zdravlje*, 2 (1), 65-74
10. Katičić, R. (1970). *Jezikoslovni ogleđi*, Zagreb: Školska knjiga
11. Kalogjera, D. (2003). *Bilješke o dijalektu u društvu i u nastavi jezika*. U: *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II*. (ur. Pavličević-Franić, D i Kovačević, M.), Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Naklada Slap
12. Knapp, M. L., Hall A.J, (2010). *Neverbalna komunikacija u ljudskoj interakciji*. Jastrebarsko: Naklada Slap
13. Lamza – Posavec V. (1995). *Javno mnijenje: teorije i istraživanje*. Zagreb: Alinea
14. Matijević, M. (1994). *Humor u nastavi*. Zagreb: UNA-MTV
15. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2006): *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Vlada RH, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa
16. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Nacionalni kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik*. Zagreb
17. Neill, S. (1994). *Neverbalna Komunikacija u razredu*. Zagreb: Educa
18. Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike*. Zagreb: Alfa

19. Reardon, K. R. (1998). *Interpersonalna komunikacija – gdje se misli susreću*. Zagreb: Alinea
20. Rijavec, M., Miljković, D. i Brdar, I. (2008.)., *Pozitivna psihologija*. Zagreb: IEP-D2. Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje. (2005.), Zagreb: Školska knjiga
21. Solar, M. (2007) *Književni leksikon, pisci, djela, pojmovi*. Matica hrvatska, Zagreb, str. 195
22. Šego, J. (2005). *Kako postati uspješan govornik*. Priručnik retorike za učenike i studente. Zagreb: International
23. Težak, S. (1996), *Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1*, Zagreb: Školska knjiga
24. Tkalac Verčić, A., Sinčić Ćorić, D., Pološki Vokić N., (2010), *Priručnik za metodologiju istraživačkog rada. Kako osmisliti, provesti i opisati znanstveno i stručno istraživanje*. Zagreb: M.E.P. d.o.o.
25. Turza-Bogdan, T. (2008). *Kajkavski dramski tekstu funkciji učenja jezika*. Hrvatski časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture. Vol.6 (2). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. str.185-204.
<<https://hrcak.srce.hr/41098>>. Pristupljeno 24. lipnja 2020.
26. Turza-Bogdan, T. (2009). *Kajkavsko narječje i kajkavska književnost u osnovnoj školi*, doktorska disertacija, Zagreb: Filozofski fakultet
27. Turza-Bogdan, T. (2013). *Kajkavsko narječje u nastavi Hrvatskoga jezika*. Prilozi za osnovnoškolsku nastavu. Čakovec: Matica hrvatska
28. Turza-Bogdan, T., Virč, I., Ćerepinko L.(2016). *O uporabi kajkavskoga narječja iz perspektive učenika – njegovih govornika*. Hrvatski: časopis za teoriju i praksu nastave hrvatskoga jezika, književnosti, govornoga i pismenoga izražavanja te medijske kulture.Vol.14(2). Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. str.61-81.
<<https://hrcak.srce.hr/219774>>. Pristupljeno 24. lipnja 2020.
29. Velički, V. i Katrainčić, I. (2011). *Stihovi u pokretu*. Zagreb: Alfa d.d.
30. Visinko, K. (2002). *Standardni jezik i zavičajni idiom u školi*. Školski vjesnik, 1-2 (52), str. 79-86.
31. Vujević M. (2002). *Uvođenje u znanstveni rad u području društvenih znanosti*. Zagreb: Školska knjiga

32. Vukonić-Žunič, J., Delaš, B. (2006). *Lutkarski medij u školi*. Zagreb: Školska knjiga
33. Zrilić S. (2010). Kvaliteta komunikacije i socijalni odnosi u razredu, 231-242. <<https://hrcak.srce.hr/118096>>. Pristupljeno 1. lipnja 2020.

- IZVORI S INTERNETA:

<https://zena.rtl.hr/za-odgovorno-odrastanje-mladih/ja_poruke_i_asertivne_poruke_kako_poboljsati_komunikaciju_u_obitelji/1155> . Pristupljeno 5. lipnja 2020.

13. IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad na temu *Uloga učitelja govornika u nastavi Hrvatskog jezika u nižim razredima osnovne škole* izradila samostalno, služeći se navedenim izvorima podataka i uz stručno vodstvo mentorice izv. prof. dr. sc. Tamare Turza-Bogdan.

U Čakovcu, srpanj 2020.

Potpis:
